คุณแม่ใจบุญ



คุณแม่ใจบุญ

ในการฌาปนกิจศพ

คุณหญิงช้อย นายกนรชน (ช้อย ปริยานนท์)

ณ. ฌาปนสถานวัดระฆังโฆสิตาราม

๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๐





คุณหญิงช้อย นายกนรชน (ช้อย ปริยานนท์)

ชาตะ ๑๒ มกราคม ๒๔๒๖

มตะ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๑๙

ประวัติ

คุณหญิงช้อย นายกนรชน (ช้อย ปริยานนท์)

คุณหญิงช้อย นายกนรชน (ช้อย ปริยานนท์) เป็นบุตรของนายแช่ม นางพลอย หล่อวิจิตร เกิดเมื่อวันเสาร์ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนยี่ปีมะแม ตรงกับวันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๔๒๖ ที่ตำบลบ้านช่างหล่อ อำเภอบางกอกน้อย จังหวัดธนบุรี ได้ทำการสมรสกับอำมาตย์เอก พระยานายกนรชนวิมลภักดี (เจริญ ปริยานนท์) เมื่อยังมียศและบรรดาศักดิ์เป็น รองอำมาตย์เอก หลวงอร่ามรณชิต ตำแหน่งปลัดจังหวัดนครนายก มีบุตรธิดารวม ๑๑ คนคือ

๑. นายดาบพฤทธิ์ (ชวลิต) ปริยานนท์
๒. เด็กหญิงชวลัย ปริยานนท์ (ถึงแก่กรรมแต่ยังเยาว์)
๓. เด็กหญิงชวเลื่อน ปริยานนท์ (ถึงแก่กรรมแต่ยังเยาว์)
๔. พลตำรวจตรี ชวรวย ปริยานนท์
๕ นางปริยา (ประมูล) ศรีเพ็ญ
๖. นายชวเลื่อง ปริยานนท์
๗. นางทรรสนีย์ (ประมวล) ทรัพย์ประกร
๘. นางสาวประมัย ปริยานนท์
๙. นางประโมทย์ วิวัฒนเศรษฐ์
๑๐. นายชวลือ ปริยานนท์
๑๑. นายชวเลิศ ปริยานนท์

คุณหญิงช้อย นายกนรชน (ช้อย ปริยานนท์) ได้เริ่มมีอาการป่วยเป็นโรคกระเพาะปัสสาวะอักเสบ ต่อมามีอาการโรคปอดบวมแทรก แพทย์ได้ทำการรักษาพยาบาลที่บ้านพักบ้านช่างหล่อ ที่สุดแพทย์แนะนำให้ส่งเข้าทำการรักษาในโรงพยาบาล บุตรธิดาจึงได้นำส่งโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าเข้ารับการรักษาตั้งแต่วันที่ ๑๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ อาการไม่ดีขึ้นเนื่องจากมีอายุสูงมาก แพทย์ได้ให้การรักษาพยาบาลอย่างเต็มที่ แต่ก็สุดความสามารถ คุณหญิงช้อย นายกนรชน (ช้อย ปริยานนท์) ได้ถึงแก่กรรมด้วยความสงบที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าเมื่อวันที่ ๒๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ สิริรวมอายุได้ ๙๔ ปี



คุณหญิงช้อย นายกนรชน (ช้อย ปริยานนท์) เมื่ออายุ ๕๖ ปีกับบุตร และธิดา

คุณแม่ใจบุญ

คุณแม่ คุณหญิงช้อย นายกนรชน เป็นบุตรคุณตาแช่ม คุณยายพลอย ในสกุลหล่อวิจิตร คุณแม่เกิดที่บ้านช่างหล่อนี้เองเมื่อ ๙๓ ปีเศษมานี้ หรือถ้าจะนับโดยปีก็คืออายุ ๙๓ ปี ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ คุณแม่เป็นบุตรของคุณตาคุณยายที่มีอายุยืนยาวกว่าเพื่อน คุณแม่เป็นบุตรคนโตมีน้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน ๕ คน คือ

นายเชื้อ หล่อวิจิตร
นางเล็ก (ช่วง) อ่ำลำยอง
เด็กหญิงเช้า หล่อวิจิตร (ถึงแก่กรรมแต่เยาว์)
เด็กชายโชติ หล่อวิจิตร (ถึงแก่กรรมแต่เยาว์)
สิบตรีชื้น หล่อวิจิตร

คุณแม่ได้รับการอบรมสั่งสอนจากคุณตา ซึ่งเป็นครูช่างพระของหมู่บ้านช่างหล่อจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้มีฝีมือดีคนหนึ่งในการทำพระ ไม่ว่าจะเป็นพระเล็ก พระใหญ่ ตั้งแต่เข้าดินปั้นรูป ตีพิมพ์ลายสีผึ้ง ลงรัก ปิดทอง ล่องชาด ประดับกระจก อันเป็นงานพระละเอียดคุณแม่ทำได้ดีมาตั้งแต่เล็ก ๆ จนกระทั่งมาทำการสมรสกับคุณพ่อ อำมาตย์เอกพระยานายกนรชนวิมลภักดี (เจริญ ปริยานนท์) เมื่อคุณพ่อยังมีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงอร่ามรณชิตปลัดจังหวัดนครนายก จึงได้ติดตามคุณพ่อไปอยู่ต่างจังหวัดและได้ย้ายตามคุณพ่อไปอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ งานช่างพระจึงร้างลาไป แต่ถึงแม้จะทิ้งไปนาน เมื่อตอนย้ายกลับมาอยู่ที่บ้านช่างหล่อซึ่งเป็นบ้านเดิม เวลาใครมาบอกบุญให้ไปช่วยปิดทองทำพระเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ไปช่วยเท่าที่พอทำได้ อาชีพช่างพระเมื่อสิ้นคุณตาก็มี น้าเล็กคงทำต่อ ไปและน้าชื้นซึ่งไปเป็น ทหารเสนารักษ์ทหารรักษาวัง ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ และเป็นทหารอาสาสงครามโลกครั้งที่ ๑ เมื่อออกจากประจำการแล้วจึงมาทำอาชีพช่างพระต่อ สำหรับน้าเชื้อ ไม่ได้ประกอบอาชีพช่างพระ เพราะเมื่อ

เรียนหนังสือจบแล้วไปมีอาชีพทนายความ และนักหนังสือพิมพ์เสีย ต่อชั้นลูก ๆ ของคุณแม่และของน้า ๆ ไม่มีใครดำเนินอาชีพช่างต่อเลย เพราะไปเรียนหนังสือและรับราชการกันเสียหมด

คุณแม่เป็นคนขยันไม่ชอบอยู่เฉย ๆ ชอบปลูกต้นไม้ ทำสวนครัว ทำกับข้าวคาวหวาน และถนอมอาหารจำพวกอาหารแห้งสำเร็จรูปเพื่อเป็นเสบียงกรัง ใช้ในเวลาที่คุณพ่อออกไปตรวจท้องที่ตามต่างตำบล สมัยนั้น การเดินทางไปตามต่างถิ่นจำเป็นต้องมีอาหารแห้งติดตัวไปใช้รับประทานระหว่างทางเพราะร้านค้าหรือพวกอาหารกระป๋องอย่างเดียวนี้ไม่มีขาย จะมีก็พวกอาหารกระป๋องที่ส่งมาจากต่างประเทศซึ่งมีราคาแพงมาก

เมื่อตอนคุณพ่อรับราชการอยู่ต่างจังหวัดมีผู้มาอาศัยใบบุญ บ้างก็นำบุตรหลานมาฝากเข้ารับราชการเป็นเสมียน ฝากให้เรียนหนังสือบ้าง โดยอาศัยอยู่ในบ้าน ดังนั้นคนในบ้านจึงมีมาก คุณแม่ต้องซื้อข้าวเป็นเกวียนแล้วให้พวกคนที่อยู่อาศัยซ้อมข้าวรับประทานกันเอง เพราะสมัยนั้นโรงสีไม่มีเหมือนอย่างเดียวนี้ คุณแม่หัดให้พวกเขาเหล่านั้นปลูกผักทำสวนครัวและปลูกดอกไม้ต้นไม้ สอนให้รู้จักทำอาหารต่าง ๆ ทั้งคาวหวานรวมทั้งสอนให้รู้จักถนอมอาหารต่าง ๆ เพื่อว่าจะได้นำไปสอนคนอื่นต่อหรือทำไว้รับประทานเองจะได้ไม่เปลืองเงิน เป็นการประหยัดไปในตัวด้วย

คุณแม่ชอบศึกษาหาความรู้ต่าง ๆ โดยแลกเปลี่ยนหาความรู้ในหมู่ภรรยาข้าราชการด้วยกัน หรือกับบรรดาพวกภรรยาพ่อค้าหรือชาวบ้านในท้องถิ่นที่ย้ายไปอยู่ เช่น เมื่อย้ายไปอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา ทางภาคอีสานมีการทอผ้าใช้เอง คุณแม่ได้ไปจ้างคนที่มีรู้ทางนี้มาสอนการทอผ้าตั้งแต่เริ่มปั่นฝ้าย กรอด้าย หวีด้าย จัดด้ายเข้าฟันหวี เก็บตะกอ ยกดอก ตลอดจนการมัดหมี่ ทำให้พวกลูก ๆ มีความรู้ทางด้านนี้ไปด้วย ยังนำมาใช้เมื่อย้ายกลับมาอยู่ที่บ้านช่างหล่อ สมัยที่สนับสนุนให้ใช้สินค้าไทย คุณแม่เคยสั่งซื้อเครื่องทอถุงเท้า มารับทอถุงเท้า แต่หลังจากเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ จึงเลิกกิจการไป

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ ขณะนั้นคุณพ่อรับราชการเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมา และโดยที่นครราชสีมาเป็นที่ตั้งมณฑล สมุหเทศาภิบาลมณฑลไม่มี คุณพ่อจึงต้องรับหน้าที่เป็นผู้รักษาราชการแทนสมุหเทศาภิบาลมณฑลไปด้วย ได้เกิดกบฏขึ้น ณ ที่นั้น โดยมี พลเอก พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบวรเดช เป็นหัวหน้านำทหารมาเพื่อสู้รบกับฝ่ายรัฐบาล จะเป็นชะตา



คุณหญิงช้อย นายกนรชน
(ช้อย ปริยานนท์)
← เมื่ออายุ ๘๖ ปี

คุณหญิงช้อย นายกนรชน
(ช้อย ปริยานนท์)
เมื่ออายุ ๑๘ ปี →



คุณหญิงช้อย นายกนรชน (ช้อย ปริยานนท์) ที่อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรี-ธรรมราช เมื่ออายุ ๘๖ ปี ↓





คุณหญิงช้อย นายกนรชน (ช้อย ปริยานนท์) ที่บ้านช่างหล่อ อ. บางกอกน้อย จ. ธนบุรี เมื่ออายุ ๘๐ ปี

กรรมของชาวโคราชและเมืองข้างเคียงก็ได้ เพราะเมื่อกบฏยึดเมืองได้และเป็นฝ่ายพ่ายแพ้รัฐบาล ข้าราชการทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นพลเรือน ตำรวจ ทหาร ถูกจับหมดสิ้นหาว่าเป็นกบฏ ต้องถูกดำเนินคดีในศาลพิเศษ ถูกศาลสั่งจำคุก ถูกรัฐบาลไล่ออกจากราชการมากมายหลายร้อยคน ครอบครัวของเราก็ต้องรับเคราะห์กรรมในเหตุการณ์คราวนี้ด้วย คุณพ่อเป็นหัวหน้าครอบครัวต้องโทษถึงจำคุก ยังลูกชายคนโตคือ นายดาบพฤทธิ์ (ชวลิต) ปริยานนท์ ซึ่งรับราชการเป็นทหารอากาศเป็น ทำการผู้ช่วยนายทหารคนสนิทของเจ้ากรมอากาศยาน ในเวลานั้นก็จะต้องถูกจำคุกด้วยเพราะกบฏยึดดอนเมืองได้

เมื่อเกิดบ้านแตกสาแหรกขาดดังนี้ คุณแม่ก็จำเป็นต้องอพยพลูกกลับมาพำนักยังบ้านเดิมของคุณแม่ คือที่บ้านช่างหล่อ บางกอกน้อย ธนบุรี อันเป็นบ้านที่พวกเราอยู่กันมาจนทุกวันนี้ เมื่อคุณแม่กลับมาบ้านนั้น ลูกของคุณแม่คนรอง ๆ ต่อมายังไม่มีผู้ใดได้ทำงานเป็นหลักฐานมีรายได้มาจุนเจือครอบครัวสักคน ชววายก็ยังเรียนอยู่ในโรงเรียนนายร้อยตำรวจที่เมืองนครปฐม พึ่งจะอยู่ปีที่ ๒ เท่านั้น ปริยา (ประมูล) คนต่อมาก็พึ่งจะสมัครเข้ารับราชการเป็นครูโรงเรียน นอกนั้นก็กำลังเล่าเรียนอยู่ โดยเฉพาะชวเลิศคนเล็กสุด อายุพึ่งจะได้ ๗ ปี ภาระต่าง ๆ เหล่านี้ตกอยู่กับคุณแม่ทั้งสิ้น คุณแม่ต้องเลี้ยงดูลูก ๆ ทุกคนยังต้องส่งเสียให้แก่คุณพ่อและนายดาบพฤทธิ์ที่เรือนจำกลาง บางขวางอีก

เรื่องการเมืองในระยะนั้นพึ่งเกิดมีเป็นครั้งแรก และถือกันเป็นเรื่องใหญ่โตมากผู้ที่รู้จักชอบพอกับครอบครัวของเราก็ไม่กล้ามาเยี่ยมมาติดต่อ เพราะใครมาพบปะติดต่อแล้วก็มักจะถูกทางราชการเพ่งเล็ง ถูกตำรวจเรียกไปสอบสวนบ่อย ๆ พวกเราก็เห็นใจเขาไม่อยากจะให้เขาต้องมารับเคราะห์กรรมโดยไม่จำเป็น คุณแม่ก็ปรารภให้ฟังไม่อยากให้ใครต้องมาพลอยลำบากกับเราด้วย ขอบอกขอบใจเขาในความปรารถนาดีของเขา พวกเราก็อยู่กันตามประสาแม่ ๆ ลูก ๆ ถึงกระนั้นก็ยังมีผู้ที่ไม่กลัวมาเยี่ยมให้กำลังใจอยู่เสมอ

คุณแม่พยายามเลี้ยงดูพวกลูก ๆ ด้วยทุนทรัพย์ที่ยังพอมีอยู่บ้าง ในขั้นแรกนี้ร่วมทุนกันกับคุณอาเลื่อนตั้งร้านตัดเสื้อผ้าสตรี ชื่อร้านปริยา ที่ถนนตรีเพชร ตรงข้ามโรงภาพยนตร์เฉลิมกรุง แต่ก็ทำได้ไม่นานต้องเลิกด้วยคุณแม่ไม่มีความชำนาญพอ โดยที่บ้านเดิมของคุณแม่เป็นบ้านเก่า เล็ก และคับแคบ ไม่พออยู่ คุณแม่จึงจำเป็นที่จะต้องสร้างบ้านขึ้นอีกหลังหนึ่ง

การสร้างบ้านหลังนี้ คุณพี่พระราชญาติรักษา และคุณพี่หลวงรณชิตชนะภัย ได้มาช่วยควบคุมดูแลให้โดยไม่กลัวว่าจะต้องถูกสอบสวนหรือไม่

คุณแม่พยายามสอนพวกลูก ๆ ให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม ทำแต่ความดี ไม่ให้เป็นคนเกียจคร้าน ให้รู้จักการใช้จ่ายอย่างประหยัด หัดทำอาหารต่าง ๆ ทั้งคาวหวาน ทำสวนครัว ปลูกผักต่าง ๆ ปลูกดอกไม้ เพื่อจะได้ไม่ต้องเสียเงินไปจับจ่ายซื้อหา คุณแม่ทำขนมแห้งต่าง ๆ ขาย ในเวลามีเทศกาลหรือมีคนมาว่าก็รับทำให้ พวกลูกรู้สึกสนุกในการทำงาน ต่างคนต่างช่วยกันตามถนัดไม่เกี่ยงงอน ขอให้ได้เงินมาใช้จ่ายในครอบครัวก็แล้วกัน

คุณแม่ออกเดินทางไปต่างจังหวัดไปหาซื้อสินค้าต่าง ๆ ที่พอจะนำมาขายมีกำไรเลี้ยงครอบครัว ซื้อผ้าบ้าง เนื้อเค็มบ้างจากภาคอีสานนำมาส่งขายในกรุง คุณแม่ออกไปทางภาคตะวันออก ไปที่อำเภอพนัสนิคมไปซื้อหมากมาขาย ขายหมากดิบสดบ้าง เอามาหั่นขายเป็นหมากแห้งบ้าง ล้วนแต่ได้รับผลประโยชน์เป็นกำไรได้ใช้ในครอบครัวทั้งสิ้น

เมื่อถึงปี พ.ศ. ๒๔๘๑ คุณพ่อซึ่งยังต้องโทษอยู่ก็เกิดมีอาการป่วยขึ้น ซึ่งแพทย์ในเรือนจำลงความเห็นว่าคุณพ่ออาจจะป่วยเป็นโรคปอด โรคนี้เป็นโรคติดต่อ ทางราชการจึงอนุญาตให้คุณแม่นำคุณพ่อออกมารักษาพยาบาลนอกเรือนจำยังที่บ้านได้ เวลานั้นลูกของคุณแม่สองคนได้ทำงานแล้ว แต่ก็ต้องไปอยู่ห่างไกล คือ ชวรวยย้ายไปเป็นผู้บังคับหมวดตำรวจภูธรจังหวัดระนอง ชวเลื่องย้ายไปเป็นเจ้าพนักงานรถไฟที่จังหวัดชุมพร ส่วนปรียาก็เข้าพิธีสมรสกับสัคค์ ศรีเพ็ญ บุตรคุณลุงพระยาสัจจาภิรมย์ และก็ไปอยู่ยังบ้านเสาชิงช้า พวกลูกที่เหลือก็ยังเรียนอยู่ คือ ทรรศนีย์ (ประมวล) เรียนอยู่ที่จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ประมัยเรียนอยู่ที่โรงเรียนการเรือน วังจันทรเกษม ประโมทย์ ชวลือ ชวเลิศ ยังเรียนอยู่ในชั้นมัธยม เมื่อคุณพ่อได้ออกมารักษาตัวอยู่ที่บ้าน ภาระของคุณแม่ทางบ้านก็เพิ่มขึ้น ประมัยจึงต้องลาออกจากโรงเรียนมาช่วยงานบ้าน

คุณพ่อมารักษาตัวอยู่ที่บ้านจนถึงปี พ.ศ. ๒๔๘๕ ก็มีอาการดีขึ้น ในระยะนั้นเกิดมีการจับกุมผู้ต้องหาว่าเป็นกบฏขึ้นอีก มีทหารและพลเรือนหลายคนถูกส่งขึ้นศาลพิเศษอีกและถูกจำคุก เวลานั้นทางราชการได้ย้ายผู้ต้องโทษในคดีกบฏรุ่นแรกไปยังเกาะตะรุเตา ในทะเลด้าน



คุณหญิงช้อย นายกนรชน (ช้อย ปริยานนท์) ที่อำเภอทุ่งสง
จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่ออายุ ๘๖ ปี



คุณหญิงช้อย นายกนรชน (ช้อย ปริยานนท์) ที่อำเภอเมืองลำปาง
จังหวัดลำปาง เมื่ออายุ ๘๑ ปี



ที่ตั้งศพคุณหญิงช้อย นายกนรชน บ้านช่างหล่อ ธนบุรี



บุตร ธิดา คุณหญิงช้อย นายกนรชน

มหาสมุทรอินเดีย เพื่อจะได้ใช้สถานที่กักขังพวกรุ่นใหม่ต่อไป นักโทษการเมืองที่ถูกนำไปอยู่เกาะนี้ได้รับความลำบากมาก เพราะต้องไปอยู่ในเกาะกลางทะเล ไกลญาติพี่น้อง ต้องล้มหายตายจากโดยยังไม่ถึงเวลาก็หลายคน เนื่องจากคุณพ่อเป็นคนป่วย และได้รับอนุญาตให้ออกมารักษาตัวเสียก่อน จึงไม่ต้องถูกส่งตัวไปเกาะตะรุเตา

ในปี พ.ศ. ๒๔๘๖ คุณพ่อก็ได้รับพระราชทานอภัยโทษให้พ้นออกมาได้ และเมื่อมีการเปลี่ยนรัฐบาลใหม่หลังสงคราม คุณพ่อก็ได้รับการนิรโทษกรรม ได้รับพระราชทานยศและบรรดาศักดิ์คืนดังเดิม เมื่อถึงปี พ.ศ. ๒๔๙๐ ถึงปีพ.ศ. ๒๔๙๔ คุณพ่อก็ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกวุฒิสภา

เมื่อคุณพ่อเป็นอิสสระ คุณแม่ก็เปลี่ยนการทำมาหากินเป็นการซื้อขายที่ดิน โดยร่วมทุนกับพี่สาคร อังสุกรานต์ เพราะในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ที่ดินมีราคา มีผู้ต้องการที่ดินเป็นที่อยู่อาศัยมาก คุณแม่ก็วิ่งเต้นซื้อขาย สามารถหากำไรได้อย่างดีงาม จนคุณแม่พูดอยู่เสมอว่า เป็นเพราะแม่ธรณีช่วย ไม่อย่างนั้นก็ คงอดตาย ขอให้พวกลูกจงประกอบแต่ความดีเถิด บุญกุศลจะได้ตอบสนองความดีนั้น

เมื่อครอบครัวของเราค่อยเงยหน้าอ้าปากได้ คุณแม่ก็หันมาทำบุญกุศลต่าง ๆ เพื่อจะช่วยผู้ทุกข์ยาก ไม่ว่าจะเป็นวัด มูลนิธิ โรงพยาบาล โรงเรียน เมื่อคุณแม่ได้ทราบความต้องการ หรือมีผู้มาบอกกล่าว คุณแม่จะบริจาคทรัพย์ให้เข้าช่วยเหลือตามความจำเป็นเหมาะสมและความสามารถทันที จำนวนเงินที่คุณแม่บริจาคพวกลูกไม่ค่อยจะทราบยอดที่แน่นอน แต่ก็พอจะประมาณได้ว่าต้องเป็นหลายแสนบาท

คุณแม่เคยป่วยด้วยอาการขากรรไกรค้างมาครั้งหนึ่ง เมื่อตั้งท้องบุตรคนแรก คือนายดาบพฤทธิ์ และมาหายเอาเมื่อคลอดแล้ว แต่ก็ต้องรักษากันอยู่หลายเดือน ต่อมาอีกหลายปีเมื่อคุณพ่อมารับราชการเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดลพบุรี คุณแม่ก็มีอาการป่วยคล้ายกับโรคประสาทนอนไม่หลับ เพราะได้ยินเสียงการตัดต่อตู้ของรถไฟในเวลากลางคืน ต้องไปรับการรักษาพยาบาลจากคุณพระบำราบนราพาธนายแพทย์ ซึ่งเคยรับราชการร่วมกับคุณพ่อที่จังหวัดนครนายก เวลานั้นรับราชการอยู่ที่จังหวัดเชียงใหม่ก็ได้นำคุณแม่ไปรักษาที่จังหวัดเชียงใหม่ คุณแม่จึงหายจากโรคนี้

เมื่อคุณแม่มีอายุได้ ๔๐ ปี อยู่ ๆ คุณแม่รู้สึกเสียวแปลบขึ้นที่คอ รู้สึกตึงและเจ็บคอ หายใจไม่สะดวก จึงไปขอรับการรักษาจากหลวงโกศลเวชศาสตร์ผู้ชำนาญโรคหู คอจมูก ซึ่งได้ตรวจแล้วก็บอกว่า จะทำการผ่าตัดไม่ได้ เพราะมีเส้นทับอยู่ แล้วก็ให้การรักษาพยาบาลทางยา คุณแม่ได้รักษาตัวด้วยยาไทยบ้าง ยาฝรั่งบ้าง อาการเจ็บที่คอก็ทุเลาลง และก็ปรากฏว่าอาการป่วยของคุณแม่นั้นคือ โรคคอพอก แต่คอพอกก็ไม่ได้ใหญ่โตแต่อย่างไร คงมีปรากฏให้เห็นแต่เพียงเล็กน้อยเท่านั้น

เมื่อพ.ศ. ๒๔๙๘ คุณแม่ป่วยเป็นโรคท้องเสียอย่างแรง จึงเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลศิริราช แพทย์ได้ทำการรักษาและก็ตรวจร่างกายส่วนอื่นไปด้วย ผลการตรวจก็เลยพบว่าตาคุณแม่เป็นต้อ แต่ก็ยังไม่แก่พอที่จะทำผ่าตัดได้ แพทย์จึงยังไม่นัดที่จะทำ แล้วคุณแม่ก็เลยลืม ต่อมาอีกประมาณเกือบปี วันหนึ่งคุณแม่นั่งอ่านหนังสืออยู่ บังเอิญยกมือขึ้นบังนัยน์ตาข้างขวาก็เลยรู้ว่านัยน์ตาข้างซ้ายมองไม่เห็น คุณแม่ตกใจและนึกขึ้นมาได้ถึงการที่แพทย์ที่ศิริราชได้ตรวจไว้ จึงได้ไปหานายแพทย์สุชาติศุภศรีที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ได้ตรวจและทำการผ่าตัดให้ แต่ไม่เกิดผลดีเพราะต้อแก่จัดเสียแล้วเมื่อผ่าตัดแล้วก็ทำให้เห็นแต่เพียงราง ๆ เท่านั้น ซึ่งบางขณะก็สามารถเห็นได้ชัดเจนดีต่อมานัยน์ตาอีกข้างก็เริ่มเป็นอีก พวกลูกต้องการให้คุณแม่รับการผ่าตัดแต่ไม่ยอม การมองเห็นของคุณแม่จึงไม่ดีนัก

คุณแม่มีงานอดิเรกทำอยู่อย่างหนึ่งคือ การควั่นเทียนขี้ผึ้งถวายวัด พวกลูกบอกกับคุณแม่ว่าการควั่นเทียนนั้นกระเทือนนัยน์ตา ไม่ควรทำ แต่คุณแม่ก็บอกว่าทำแก้รำคาญคุณแม่ก็ไม่ได้ออกแรงอะไรมากนัก คุณแม่ได้นำตาเทียนมาจากที่บูชาของวัดหลายแห่ง โดยเฉพาะที่วัดระฆังได้มากสักหน่อย คุณแม่ซื้อเทียนแท่งและขี้ผึ้งอย่างดีมาผสม แล้วก็ใส่หนังหมูเคี่ยวไปด้วยเพื่อให้ควั่นง่าย การควั่นนั้น พวกลูกมองดูก็รู้สึกว่าทำง่าย แต่พอลองทำดูผลก็ปรากฏออกมาว่าเทียนเล่มไม่เท่ากันคุณแม่ควั่นเทียนเป็นจำนวนมากส่งไปถวายตามวัดที่ได้ขี้เทียนมา โดยเฉพาะวัดระฆัง แต่ละปี เมื่อมีงานวัด วัดสามารถขายเทียนได้นับจำนวนเป็นหมื่นเล่มขึ้นไป

คุณแม่ชอบทำบุญ ทำกุศลต่าง ๆ อยู่เป็นเนืองนิจ ลูกชายของคุณแม่ทั้ง ๕ คน คุณแม่ก็จัดการบวชให้ นอกจากนี้ก็ยังจัดการบวชให้แก่ผู้อื่นที่มาขอให้คุณแม่บวชให้ คุณแม่เคยเล่าให้ฟังว่า ได้เคยบวชให้แก่ญาติผู้ชายคนหนึ่ง ซึ่งมีอายุเท่าคุณแม่ผู้อยากจะบวช คุณแม่ก็จัดการให้ญาติผู้นั้นบวชแทนตัวคุณแม่ เมื่อบวชแล้วคุณแม่ก็ถือปฏิบัติเช่นเดียวกับพระที่บวชจนกระทั่งญาติผู้นั้นสึก

ที่ศาลาแดงหลังบ้านซึ่งเป็นศาลากลางบ้าน ตามปกติในระยะเวลาเข้าพรรษาจะมีพระธรรมเทศนาทุกคืน การเทศน์นี้คุณแม่จะต้องจองเป็นเจ้าของกัณฑ์เทศกัณฑ์แรกเป็นประจำทุกปี เมื่อคุณแม่มีอายุมากขึ้น การขึ้นลงบันไดศาลาเพื่อไปฟังเทศน์เป็นการลำบากกับคุณแม่ คุณแม่ก็ให้จัดการต่อสายจากเครื่องไมโครโฟนที่ศาลาเข้ามาฟังที่บ้าน บางขณะก็นิมนต์พระให้มาเทศน์ให้ฟังที่บ้าน

เมื่อคุณแม่มีเวลาว่างร่างกายสบายดีก็มักจะถือโอกาสไปเยี่ยมลูก ๆ ที่รับราชการอยู่ตามต่างจังหวัด คุณแม่ได้ออกไปครั้งสุดท้ายก็เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๖ เมื่อชวรวย ทำบุญอายุครบห้ารอบที่จังหวัดลำปาง

สำหรับอาการป่วยของคุณแม่ในระยะต่อมา โดยที่นัยน์ตาของคุณแม่เป็นต้อทั้งสองข้าง การมองเห็นสิ่งต่าง ๆ ก็เริ่มเสื่อมลง จนในที่สุดไม่สามารถที่จะควั่นเทียนได้คุณแม่จึงต้องอยู่เฉยๆ การอยู่เฉย ๆ โดยไม่ต้องทำอะไรทำให้สุขภาพของคุณแม่ไม่ดี การเดินก็ลำบากขึ้น จะเดินไปไหนใกล้ๆ ก็เกรงว่าคุณแม่จะได้รับอันตรายจึงได้จัดสิ่งของที่จำเป็นต้องใช้เตรียมไว้ให้ข้างที่นอน คุณแม่ก็เลยนั่ง ๆ นอน ๆ อยู่กับที่นอนเท่านั้น เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๖ เมื่อกลับมาจากลำปางแล้ว คุณแม่เกิดเป็นโรคเกี่ยวกับหัวใจ ต้องเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาลศิริราชเกือบเดือนจึงกลับบ้านได้

ต่อมาเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๘ คุณแม่เกิดมีอาการคันตามผิวหนัง จนต้องเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลศิริราชอีกครั้งหนึ่ง นายแพทย์ทองน่าน วิภาตะวนิช เป็นผู้ทำการรักษา ได้รับการรักษาอยู่ประมาณ ๒๓ วัน คุณแม่อยากกลับบ้าน นายแพทย์ทองน่านก็อนุญาตให้กลับได้แต่ต้องอยู่ในความควบคุมของหมอ

การป่วยครั้งสุดท้าย เกิดเมื่อเดือนกันยายน ๒๕๑๙ วันนั้นคุณแม่อยู่แต่ลำพังในห้อง ประมัยอยู่ในห้องติดกัน ได้ยินเสียงผิดปกติจึงออกมาดู พบว่าคุณแม่นอนตะแคงอยู่ข้างที่นอน สอบถามได้ความว่า คุณแม่พยายามจะลุกขึ้น แต่พอนั่งรู้สึกเวียนศีรษะและล้มลงไป ต่อจากนั้นคุณแม่ก็เริ่มไม่สบายเรื่อยมา จนกระทั่งในคืนวันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๑๙ เวลา ๒๑.๐๐ น. คุณแม่รู้สึกหายใจไม่ค่อยออก มีอาการไอและอาเจียนออกมา นายแพทย์สุรีย์ อรรถไพศาล ได้มาตรวจอาการ และแนะนำให้ส่งโรงพยาบาล จึงได้นำคุณแม่ส่งโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ในเย็นวันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๑๙ ด้วยความช่วยเหลือของ พันตรีแพทย์หญิงจารุ อรรถไพศาล หลานสาว แต่อาการก็ไม่ดีขึ้นแพทย์ต้องนำเข้าห้องฉุกเฉิน และในที่สุดเมื่อเวลา ๐๔.๑๕ น. ของวันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๑๙ คุณแม่ก็จากลูกไปอย่างสงบ

ลูก ๆ ได้นำคุณแม่กลับมายังบ้าน ทำพิธีอาบน้ำศพ และนิมนต์พระมาสวดพระอภิธรรมทุกเจ็ดวันและถวายภัตตาหารเพลด้วย เมื่อถึงกำหนดครบ ๕๐ วัน และร้อยวัน ก็ทำบุญใหญ่เสียครั้งหนึ่ง บัดนี้ถึงเวลาที่ได้กำหนดการฌาปนกิจศพแล้ว จึงได้จัดการไปตามประเพณี

ลูก ๆ ขอให้อำนาจกุศลบุญราศี ที่ทำมาชั่วอายุ จงได้ส่งผลบุญอันนั้น ให้แก่คุณแม่ในสัมปรายภพด้วย

จากลูกทุกคนของคุณแม่

รำลึกถึงคุณแม่

คุณแม่ครับ

ในชีวิตของลูกที่เป็นลูกของคุณแม่มา คุณแม่จำได้ไหมครับ ว่าคุณแม่ได้เคยไปกับลูกที่เป็นทางไกลถึง ๕ ครั้ง

ครั้งแรกก็ตั้งแต่ลูกยังเล็กมาจนลูกเองก็จำความไม่ได้ คุณแม่เล่าให้ลูกฟังเองว่า การเดินทางครั้งนั้นคุณแม่พาลูกไปก็เพราะเราต้องย้ายครอบครัว เนื่องจากคุณพ่อซึ่งขณะนั้นรับราชการเป็นนายอำเภอบางคล้า เมืองฉะเชิงเทราได้เลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นปลัดเมือง เมืองชลบุรี การเดินทางต้องไปทางเรือ โดยเรือออกจากอำเภอบางคล้า เมืองฉะเชิงเทราล่องไปตามลำน้ำบางปะกงไปออกทะเลใหญ่ในอ่าวไทยแล้วเลียบริมฝั่งไปขึ้นที่ อำเภอบางปลาสร้อย เมืองชลบุรี ลูกเมาคลื่นมากเมื่อออกทะเลการเดินทางจะใช้เวลาเท่าใด ลำบากมากน้อยเพียงไหน ลูกไม่รู้เรื่อง จะรู้ได้ก็ตามที่คุณแม่เล่าให้ฟังเท่านั้น

ครั้งที่สอง คุณพ่อย้ายมาเป็นผู้ว่าราชการเมืองนครนายกแล้ว ลูกโตขึ้นหน่อยพอจะจำความได้เองราง ๆ คราวนั้นจะเป็นเมื่อใดลูกก็ไม่ทราบ คุณแม่จะไปธุระที่เมืองปราจิณบุรีด้วยธุระอะไรลูกไม่ทราบ แต่เอาลูกไปด้วย การคมนาคมเมื่อ ๕๐ ปีเศษระหว่างเมืองนครนายกกับเมือง–ปราจิณบุรีในเวลานั้นติดต่อกันที่สะดวกก็คือทางน้ำ แต่ในการเดินทางมีอยู่ตอนหนึ่งที่ต้องเดินทางบกกัน จะเดินจากไหนถึงไหนลูกก็ไม่รู้อีกเช่นเดียวกัน แต่ลูกจำได้ว่าคนอื่น ๆ รวมทั้งคุณแม่เขาเดินกัน ส่วนลูกนั้นคุณแม่ให้นั่งไปในกระบุงมีคนหาบไป กระบุงอีกข้างหนึ่งคนหาบเขาใส่เครื่องใช้–สอยต่าง กระบุงที่ลูกนั่งมีฝาบังแดดอยู่ข้างบน ลูกจำได้ว่า เมื่อลูกอยากเห็นคุณแม่ ลูกก็แหวกผ้าที่คลุมอยู่โผล่หน้าออกมาแล้วก็เรียกคุณแม่ว่า นายๆ คุณแม่ก็ขานรับ เท่านั้นก็พอแล้วลูกก็ผลุบหน้าเข้าในกระบุงตามเดิม ที่เรียกคุณแม่ว่า นาย นั้นคุณแม่บอกกับลูกเองว่า ลูกเรียกตามพวก

คนใช้ที่เรียกคุณแม่ว่า คุณนาย แล้วก็ลูกของคุณแม่ซึ่งเวลานั้นมีพี่เชาว์ ลูกและประมูลก็เรียกตามกันว่านายทั้งสิ้น คุณแม่สอนให้เรียกใหม่ว่า คุณแม่มาตราบเท่าทุกวันนี้ การเดินทางคราวนั้นลูกจะนั่งไปในกระบุงนานเท่าใด ถึงเมืองปราจิณบุรีเมื่อใด ลูกก็จำไม่ได้เสียแล้ว จำได้แต่เพียงว่า ลูกนั่งไปในกระบุงนานๆง่วงเข้าก็หลับไปเอง

ครั้งที่สามก็คือ เมื่อ ๔๐ ปีมานี้ในพ.ศ. ๒๔๗๙ ตอนนี้ลูกโตและออกรับราชการเป็นตำรวจแล้ว ลูกประจำอยู่ที่โรงพักตำรวจนครบาลสัมพันธวงศ์ในกรุงเทพฯ พอถึงเดือนธันวาคมลูกก็ได้รับคำสั่งให้ย้ายไปประจำกองตำรวจภูธรจังหวัดระนอง ลูกได้มาบอกให้คุณแม่ทราบว่าลูกถูกย้ายไปปักษ์ใต้โน่น ไปยังเมืองที่พวกเราไม่เคยไปเลยและลูกจะต้องเดินทางภายใน ๑๕ วันนับแต่ได้รับคำสั่ง คุณแม่บอกกับลูกว่าคุณแม่จะไปด้วย ลูกได้บอกกับคุณแม่ว่า หนทางไกล การเดินทางก็ลำบาก ต้องข้ามทะเลลูกไปแต่ลำพังก็แล้วกัน แต่คุณแม่บอกว่า เรื่องลำบากคุณแม่ไม่กลัว คุณแม่เคยเดินทางลำบากมาแยะแล้ว การเดินทางโดยต้องขี่ม้าไปคุณแม่ก็ไปมาแล้ว การข้ามน้ำข้ามทะเลก็เคยมาแล้ว การเดินทางของลูกไม่เห็นลำบากอะไร นั่งรถไฟไปแล้วก็ไปต่อรถยนตร์เรือยนตร์เท่านั้นเอง แต่เรื่องที่ลูกถูกย้ายนี้ต้องไปบอกให้คุณพ่อรู้เสียก่อน ในเวลานั้นคุณพ่อต้องหาคดีการเมือง เมื่อคราวนายพลเอก พระวรวงษ์เธอ พระองค์เจ้าบวรเดชก่อการกบฏ ทางราชการเขาเอาตัวคุณพ่อไปควบคุมไว้ที่เรือนจำกลางบางขวาง เมืองนนทบุรี การที่จะไปบอกก็ต้องไปกันในวันอาทิตย์ซึ่งเป็นวันที่เขาให้เยี่ยม

เมื่อถึงกำหนดลูกก็ไปพร้อมกับคุณแม่ และพี่ถวิลภรรยาของพี่เชาว์ ซึ่งต้องหาในคดีการเมืองเหมือนกัน ได้ไปลงเรือยนตร์ที่ท่าช้างวังหลวงตั้งแต่เช้าเพื่อให้ทันเวลา ๙.๐๐ น. ที่เขาจะให้เยี่ยม คุณแม่ใช้ให้ลูกถือของหลายอย่างสำหรับไปเยี่ยมคุณพ่อ เรือไปถึงท่าหน้าเรือนจำบางขวางเมื่อเวลา ๘.๐๐ น.เศษ เราขนของไปคอยกันอยู่ที่หน้าเรือนจำ พอใกล้เวลาเขาก็ให้เข้าไปข้างในเรือนจำไปคอยที่หน้าห้องสำหรับเยี่ยม ลูกเอาของที่จะเอาไปให้คุณพ่อให้เจ้าหน้าที่ของเรือนจำตรวจ แล้วก็มอบของให้เขาไว้ส่งต่อให้คุณพ่ออีกทีหนึ่ง เมื่อถึงเวลา คุณพ่อก็ออกมาพร้อมกับพี่เชาว์และคนอื่น ๆ ญาติของใคร ใครก็เยี่ยมต้องแข่งกันพูด เพราะเวลาเยี่ยมจำกัด คุณแม่บอกกับคุณพ่อว่าลูกถูกย้ายไปอยู่ปักษ์ใต้ คุณแม่จะไปส่ง คุณพ่อถามว่าลูกไปอยู่ที่ไหน ลูกก็บอกว่าย้ายไปเมืองระนองคุณพ่อก็สั่งสอนลูกในเรื่องการควรที่จะต้องปฏิบัติอย่างไร ทำตัวอย่างไร ให้

เกิดความดีงามความเจริญแก่ตัวเอง คุณแม่บอกกับคุณพ่อว่า ไปส่งลูกคราวนี้ก็จะได้แวะเยี่ยมชวเลื่อง น้องชายที่ทำงานรถไฟอยู่ที่เมืองชุมพรด้วย

เมื่อถึงวันเดินทางคุณแม่ก็โดยสารรถไฟด่วนสายใต้ไปกับลูกด้วย ลูกจองที่นอนไว้สองที่ รถไฟออกจากหัวลำโพงเมื่อเวลาบ่าย ๔ โมงเศษ พอค่ำเจ้าหน้าที่รถไฟเขาก็มาปูที่นอนให้นอน ลูกก็จัดแจงนอน ลูกนอนหลับแต่คุณแม่นอนไม่หลับโดยเป็นห่วงว่า เมื่อถึงเวลาตีสามรถไฟถึงสถานีชุมพรแล้วจะนอนหลับลืมไม่ตื่น จะเลยไปสถานีอื่นเสีย พอรถไฟใกล้จะถึงชุมพรคุณแม่ก็ปลุกให้ลูกตื่นเตรียมตัว เมื่อรถไฟจอดที่สถานีชุมพร พอลงรถก็พบชวเลื่องมายืนยิ้มคอยรับอยู่แล้ว ชวเลื่องบอกว่า โรงแรมที่ดีที่สุดของเมืองชุมพรก็คือโรงแรมรถไฟนั้นมีคนพักเต็มเสียแล้ว ต้องไปพักนอนโรงแรมของคนจีนใกล้ๆสถานีก่อน ลูกก็พาคุณแม่ไปเช่าห้องพักนอนที่โรงแรมตั้วทั้ง ทีแรกขอเช่าสองห้องค่าเช่าคืนละ๕๐สตางค์ แต่คุณแม่ให้เช่าเพียงห้องเดียว บอกว่าใกล้สว่างแล้วจะไปเช่าทำไมสองห้องให้เปลืองเงิน และพอสว่างเราก็จะเดินทางต่อกันแล้ว ลูกก็ยอมตกลง ที่เราไม่ไปพักที่ห้องของชวเลื่อง ก็เพราะลูกมีสิทธิเบิกค่าเช่าที่พักนอนสำหรับตัวเองและสำหรับคุณแม่ได้ และห้องของชวเลื่องก็แคบยังกับรูหนู คนเดียวก็พักไม่ค่อยพออยู่แล้ว ยังแถมเครื่องนอนก็มีเพียงชุดเดียว ลูกบอกให้คุณแม่ขึ้นนอนบนเตียงพักผ่อน เพราะบนรถไฟคุณแม่ไม่ได้หลับเลย ส่วนลูกนั้นนอนเต็มอิ่มแล้ว ลูกจะไปอาบน้ำคุณแม่ก็ขึ้นนอน ลูกก็ไปทำธุระดังที่ลูกว่าไว้

ส่วนชวเลื่องนั้นบอกว่า จะต้องกลับไปทำงาน คือขายตั๋วให้แก่ผู้โดยสารรถไฟที่จะเดินทางไปกับขบวนรถไฟไปเพชรบุรีและนครศรีธรรมราชก่อน ๖ โมงเช้า แล้วจะไปดูที่โรงแรมรถไฟอีกว่ามีห้องว่างแล้วหรือยัง ลูกอาบน้ำเสร็จแล้วก็กลับมานั่งที่เก้าอี้ในห้องพักที่โรงแรม รอเวลาให้สว่าง จะได้ออกไปที่ตลาดเมืองชุมพรสืบถามหารถยนต์ที่จะเดินทางไปยังท่าเรือทับหลี ต้นทางที่จะไปยังเมืองระนอง ลูกมองดูเห็นคุณแม่นอนพลิกไปพลิกมาไม่ค่อยหลับ ลูกเดาเอาว่าคุณแม่ไม่เคยนอนโรงแรม นอนไม่ค่อยสนิท และอีกอย่างหนึ่งเวลาใกล้สว่าง มีเสียงคนเดินคนพูดหนวกหูอยู่เรื่อย

พอ ๖.๐๐ น. กว่าๆ ชวเลื่องก็กลับมาบอกว่าทำธุระเสร็จแล้ว และรถไฟก็ออกไปจากสถานีชุมพรหมดแล้ว ได้ไปดูที่โรงแรมรถไฟ ตอนนี้ห้องว่างแล้ว เพราะคนที่พักเขาขึ้นรถ

ไฟไปบ้างแล้ว ได้จองห้องไว้ให้ห้องหนึ่งแล้วเป็นห้องหมายเลขสอง ให้ลูกขนของไปได้ พอลูกบอกคุณแม่ก็ลุกขึ้นทันที ลูกชำระค่าเช่าห้องพักกับเจ้าของโรงแรม ๕๐ สตางค์ตามราคา แต่เจ้าของโรงแรมเขาเอาเพียง ๒๕ สตางค์โดยบอกว่าเราพักประเดี๋ยวเดียว ที่นอนไม่ยับ ประกอบกับเขารู้จักชวเลื่องดี เมื่อรู้ว่าเป็นคุณแม่และเป็นพี่ของชวเลื่องเขาก็อยากจะให้ความช่วยเหลือเป็นพิเศษ ลูกพาคุณแม่ไปพักที่โรงแรมรถไฟยังห้องที่ชวเลื่องขอจองไว้ โรงแรมรถไฟเป็นโรงแรมดีที่สุดของเมืองชุมพร ค่าเช่าห้องพักคืนละ ๓ บาท ลูกบอกให้คุณแม่อาบน้ำเสีย เดี๋ยวจะได้ไปรับประทานอาหารเช้ากันนอกโรงแรม เพราะอาหารที่โรงแรมตอนเช้าเขาจัดเป็นอาหารฝรั่ง คุณแม่ก็ไปอาบน้ำเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวใหม่ เสร็จแล้วก็ไปรับประทานอาหารไทยใกล้ ๆ โรงแรมนั้น รับประทานแล้วลูกก็บอกกับคุณแม่ว่า ลูกจะไปติดต่อเรื่องรถยนต์ที่จะเดินทางต่อ ให้ชวเลื่องอยู่กับคุณแม่พาคุณแม่ดูเมืองชุมพร ลูกเดินไปที่สี่แยกตลาดในเมือง ได้ถามหารถยนต์ที่จะเดินทางไปทับหลีได้พบกับเจ้าของรถยนต์คันหนึ่งที่แล่นไปมาเป็นประจำชื่อนายซ้อน นายซ้อนบอกว่าในวันนั้นไม่มีรถยนต์ไปทับหลี เพราะยังไม่มีเรือมาเรือยนต์ที่ท่าจะมาจากระนองมาที่ท่าเรือทับหลีสามวันครั้งหนึ่ง รถยนต์ที่จะไปทับหลีต้องเสียเวลาเดินทางไม่น้อยกว่า ๑๐ ชั่วโมง ถนนที่จะไปยังไม่เรียบร้อย สพานข้ามห้วยข้ามลำธารยังไม่เสร็จมีอีกมาก บางแห่งรถยนต์ต้องแล่นลงไปในลำห้วยทำให้ช้าเสียเวลา ถ้ามีของบรรทุกหนักบางทีรถอาจจะติด คนโดยสารต้องช่วยคนรถเข็นรถบ้างเวลาที่จะถึงทับหลีไม่แน่นอน ให้เตรียมอาหารไปด้วยสักสามมื้อ เพราะตามทางมีแต่ป่าเขา ไม่มีบ้านเรือนราษฎร ไม่มีของขาย ต้องเตรียมร่มกับเสื้อฝนไปด้วย เมื่อเข้าเขตเมืองระนองแล้วฝนจะตกบ่อย มากบ้างน้อยบ้างเอามาประมาณไม่ได้ กับอีกอย่างที่ทับหลีไม่มีโรงแรม ควรที่จะไปให้พอดีเรือยนต์มา แล้วลงไปอาศัยนอนในเรือ รถยนต์ของนายซ้อนยังไม่มีของบรรทุกเต็มคันรถ รถยนต์ต้องมีของบรรทุกเต็มคันจึงจะเดินทางได้ นายซ้อนบอกให้ลูกคอยที่โรงแรม เมื่อนายซ้อนจะเดินทางเมื่อใดนายซ้อนจะมาบอกลูกเอง

ลูกได้มาบอกให้คุณแม่ทราบไว้ แต่แล้วในตอนเย็นนั้นเองนายซ้อนก็บอกว่านายซ้อนได้ของบรรทุกเต็มคันแล้ว นายซ้อนจะใส่ของให้เสร็จในคืนนี้ ให้ลูกเตรียมตัวให้พร้อม เมื่อนายซ้อนมารับจะได้เดินทางกันได้ทันที นายซ้อนต้องการที่จะออกแต่เช้าสักหน่อย คืนนั้นเรานอนกันแต่หัวค่ำ ลูกนอนเตียงเล็ก คุณแม่นอนเตียงใหญ่ พอตี ๕ กว่าๆ ชวเลื่องก็มาปลุก คุณแม่ปลุกลูก

ให้ลูกขึ้นเก็บเข้าของ ลูกออกไปซื้ออาหารมาให้คุณแม่รับประทานกับซื้อเตรียมไปในการเดินทางสามมื้อตามที่นายซ้อนบอก นอกจากนี้ลูกยังซื้อไข่เป็ดต้มสุกแล้วไปเผื่อด้วยอีก ๑๐ ฟอง ส่วนร่มและเสื่อฝนได้ซื้อไว้แล้วจากร้านฮุ่นสินเมื่อตอนกลางวัน เกือบ ๗.๐๐ น. นายซ้อนก็มารับ เขาจัดให้คุณแม่นั่งข้างหน้าใกล้คนขับ ลูกนั่งถัดคุณแม่ออกมา แล้วก็มีจีนเจ้าของสินค้านั่งไปอีกคนหนึ่งบนกะบะบรรทุกข้างหลังเขาจัดที่คนโดยสารนั่งเป็นแถวไว้สองแถว มีคนโดยสารที่จะไปเมืองระนองไปด้วยอีก ๔–๕ คน นอกนั้นก็เป็นคนโดยสารที่ไปเพียงตลาดทับหลีและไปลงตามทาง ส่วนพวกเด็กประจำรถก็นั่งไปบนสิ่งของที่รถบรรทุกไป

รถยนต์แล่นไปตามถนนไปได้ประมาณสัก ๑๐ ก.ม. ก็เริ่มลงในห้วย ได้เห็นคนงานกองทางกำลังสร้างสพานอยู่ สพานใดที่เสร็จและถมคอสพานแล้วรถยนต์ก็ข้ามไปได้ ที่ยังไม่เสร็จรถก็ต้องแล่นลงในห้วยไปตามทางที่คนงานเขาทำไว้ให้ พอถึง ก ม. ๓๔ เขตต่อเมืองชุมพรกับเมืองระนองมีหินก้อนใหญ่ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ ทรงจารึกพระบรมนามาภิทัยย่อ จ.ป.ร. ไว้ รถยนต์เขาก็หยุด คุณแม่ก็ลงจากรถไปสักการะที่หินนั้น เมื่อเข้าเขตเมืองระนองประเดี๋ยวเดียวก็มีฝนตก แล้วก็ตกๆหยุดๆ เรื่อยไปพอตอนเย็นเกือบ ๔ โมงเย็นรถยนต์แล่นลงไปในลำห้วยแห่งหนึ่ง แล่นพลาดร่องที่เขาทำไว้ให้ รถเลยติด ลูกต้องลงไปช่วยเขาเข็นรถ แต่ทำอย่างไรรถก็ขึ้นไม่ได้ สุดท้ายนายซ้อนแกก็ลงเดินไปกับลูกน้องหนึ่งคน บอกว่าต้องไปที่หมู่บ้านข้างหน้าไปหาช้างมาลากเพราะลำพังคนเอาไม่ขึ้นแล้ว ระหว่างที่นายซ้อนไปตามช้าง คนโดยสารต่างก็เอาข้าวห่อออกมารับทานกัน คุณแม่ได้สั่งให้ลูกเอาไข่เป็ดต้มที่ซื้อมาแจกคนโดยสารและคนตามรถด้วย คนเหล่านั้นต่างก็ว่าคุณแม่ใจดีเหลือเกิน

เกือบ ๖ โมงเย็นนายซ้อนก็ขี่ช้างมากับควาญ พอมาถึงก็จัดแจงเอาโซ่ที่ติดมาผูกเข้ากับรถ ควาญก็ขึ้นคอบังคับช้างให้ลาก ช้างดึงรถสองสามทีรถก็ขึ้นจากหล่มแล้วก็ลากรถขึ้นไปบนถนน นายซ้อนให้เงินค่าจ้างช้างประมาณ ๒.๐๐ บาท นายซ้อนบอกกับลูกว่านายซ้อนได้บอกกับหัวหน้าสถานีตำรวจภูธรปากจั่นว่า ลูกเป็นนายตำรวจคนใหม่ที่ย้ายมาอยู่เมืองระนอง เมื่อรถแล่นต่อไปถึงสถานีตำรวจภูธรปากจั่น รถก็หยุด ส.ต.ท.พร้อม อนุกูล หัวหน้าสถานีตำรวจภูธรปากจั่นก็เข้ามาหาลูกบอกว่า จะพาลูกไปฝากนอนที่บ้านขุนมะมุไมตรี กำนันเก่าในตลาดมะมุ เพราะที่ทับหลีไม่มีโรงแรม และเรือยนต์ที่ว่าจะมาจากระนองมาถึงในวันนั้นก็ยังไม่มา รถยนต์แล่นต่อไป

ถึงตลาดทับหลีเอาเกือบหนึ่งทุ่ม ส.ต.ท. พร้อมก็พาลูกและคุณแม่ไปที่บ้านขุนมะมุไมตรี กำนันตำบลมะมุเก่าซึ่งสร้างเป็นห้องแถว ทำการค้าสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ขุนมะมุไมตรีต้อนรับคุณแม่และลูกเป็นอย่างดีและจัดให้เราแม่ลูกพักนอนบนห้องว่างชั้นบน รุ่งขึ้นตอนกลางวันเรือยนต์จากระนองจึงมาถึงทับหลี คุณแม่ใช้ให้ลูกไปดูที่เรือและดูว่าเราจะสมควรโดยสารไปตอนไหนของเรือ ลูกไปดูแล้วเห็นเป็นเรือยนต์ลำไม่ใหญ่ไม่มีดาดฟ้า ในเรือเป็นที่ว่างไปหมด เราจะนั่งตรงไหนก็ได้ เพราะเรือจะแล่นไปนานประมาณ ๗–๘ ชั่วโมงก็ถึง วันนั้นเรือไม่ออกคงจัดการลำเลียงเอาสินค้าที่นายซ้อนบรรทุกมาลงใส่ในเรือ ของที่จะเปียกน้ำไม่ได้ใส่ในห้องเรือ ของเบาและเปียกน้ำได้เล็กน้อยเอาบรรทุกบนหลังคามีผ้าคลุม นอกนั้นก็วางบนกระดานในเรือปนไปกับคนโดยสาร จะนั่งตรงไหนเลือกเอาตามใจชอบ

วันรุ่งขึ้นถึงเวลาใกล้เรือจะออก คุณแม่กับลูกก็ลาขุนมะมุไมตรีขอบคุณแกที่แกเอื้อเฟื้อให้ที่พักนอนอย่างอบอุ่นสบายดี คุณแม่บอกกับแกว่า หากแกมีโอกาสเข้าไปกรุงเทพฯ ก็ขอเชิญพักที่บ้านเราบ้าง แล้วคุณแม่ก็บอกให้ลูกเขียนแผนที่แสดงตำบลบ้านของเราให้แกไว้ เรือยนต์ออกจากท่าเรือทับหลีเมื่อเวลา ๙.๐๐ น. เศษขณะที่น้ำในลำน้ำปากจั่นกำลังขึ้นเต็มที่ ลูกกับแม่นั่งตอนหัวเรือใกล้กับนายท้าย ได้คุยได้ถามถึงการเดินทางไปด้วย แม่น้ำปากจั่นหรือแม่น้ำกระบุรีนี้เป็นเส้นกั้นอาณาเขตระหว่างไทยกับพม่า สองฝั่งเต็มไปด้วยป่าจากทั้งสิ้น บ้านเรือนราษฎรมีให้เห็นห่าง ๆ ประปราย อยู่บนฝั่งไกล ๆ ออกไป ผู้โดยสารที่มาในเรือคนหนึ่งอายุคราวเดียวกับคุณแม่เป็นชาวเมืองเพชรบุรีมานั่งคุยด้วย แกเอาหมากของแกมาแบ่งให้คุณแม่รับประทาน แกบอกว่าจะไปเยี่ยมลูกชายที่มารับจ้างขับรถยนต์ให้แก่เหมืองแร่ของฝรั่งที่ระนอง คุณแม่ได้แกเป็นเพื่อนคุยพอไม่ให้เหงาไปตลอดทาง คุณแม่ฟังคำพูดทางปักษ์ใต้ไม่ค่อยรู้เรื่อง จึงไม่ค่อยอยากจะพูดกับคนอื่นเกือบ ๑๐.๐๐ น. เรือยนต์ก็เข้าเทียบท่าเรืออำเภอกระบุรี ที่นี่เรือแวะเข้าไปรับคนโดยสารและสินค้าเล็กน้อย กับนายท้ายเรือจะต้องไปทำรายการสินค้ากับผู้โดยสารส่งให้ด่านศุลกากรและตรวจคนเข้าเมืองตรวจ ได้มีเจ้าหน้าที่ของทั้งสองฝ่ายมาตรวจในเรือ เสียเวลาไปประมาณเกือบชั่วโมงเรือจึงออกได้ เรือยนต์ออกจากท่าเรืออำเภอกระบุรีเมื่อน้ำทะเลเริ่มลง เรือแล่นตามน้ำ พอออกพ้นท่ามาหน่อยเดียวลำน้ำก็กว้างทันทีเกือบ ๕๐๐ เมตร คุณแม่บอกว่ายังไม่ทันออกถึงปากน้ำก็กว้างกว่าปากน้ำบางปะกงเสียแล้ว คุณแม่เล่าให้ชาวเพชรบุรีฟังว่า ลูกเมื่อเล็กๆ พาเดินทางไป

ทางเรือในทะเลเมาคลื่นลืมหูลืมตาไม่ขึ้น ระวางเรือแล่นไปลูกได้เห็นซากจรเข้ที่เขาถลกหนังออกแล้ว ลอยตามน้ำเหม็นเน่าตั้งหลายตัว นายท้ายเรือเล่าให้ฟังว่า มีคนมาจากฝั่งพม่ามาเที่ยวจับจรเข้ตามคลองซอยที่แยกไปจากแม่น้ำใหญ่ถลกเอาหนังแล้วก็โยนซากลงน้ำ ซากนี้ถ้าลอยออกทะเลก็ถูกปลากินหมด แต่มีหลายซากที่ลอยออกทะเล พอน้ำทะเลขึ้นก็ลอยกลับเข้ามาในแม่น้ำอีก ลอยไปลอยมาอย่างนี้หลายวันกว่าจะออกทะเลได้ เรือต้องแล่นให้ห่างซากเหม็นเน่า

แม่น้ำปากจั่นหรือแม่น้ำกระบุรีนี้กว้างขึ้นเป็นลำดับ นายท้ายเรือบอกว่า พอถึงปากน้ำแล้วแม่น้ำจะกว้างถึง ๖ ก.ม. เศษ ในตอนกลางวันคุณแม่เอาข้าวที่เตรียมมาแบ่งให้ชาวเพชรบุรีและนายท้ายเรือรับประทาน เรือแล่นไปถึงปากน้ำเมื่อเวลา ๑๗.๐๐ น. เศษ ตรงปากน้ำนี้มีเกาะเล็ก ๆ ชื่อเกาะผีมีกระโจมไฟตั้งอยู่ ปากน้ำระนองอยู่ใกล้กับปากน้ำปากจั่นหรือกระบุรี พอถึงเกาะผีเรือก็แล่นเลี้ยวเข้าไปได้ทันที ตรงข้ามกับปากน้ำระนองมองเห็นแหลมวิคตอเรียทางฝั่งพม่าลิบ ๆ ชาวเมืองเขาเรียกกันว่า เกาะสอง ไปเที่ยวเล่นได้ ทางฝั่งโน้นก็มีคนไทยเหมือนกัน แต่เป็นคนไทยที่ถือสัญชาติอังกฤษ แต่โบราณเป็นเมืองของไทยอยู่ลึกจากแหลมเข้าไป ชื่อเมืองมะลิวัน เป็นเมืองเล็ก ๆ ขึ้นกับเมืองชุมพร เมื่อลูกกับคุณแม่ไประนองคราวนั้นพม่ายังเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ

เรือยนต์ต้องแวะจอดที่ท่าด่านศุลกากรของเมือง ต้องส่งรายการสินค้าและจำนวนคนโดยสารให้เจ้าหน้าที่เขาตรวจอีก เจ้าหน้าที่ตรวจคนเข้าเมืองเขาลงมาตรวจในเรือ ตรวจประเดี๋ยวเดียวเพราะไม่มีรายการอะไรเพิ่มเติมผิดแปลกไปจากกระบุรี เรือยนต์ต้องรออยู่ชั่วขณะหนึ่งให้น้ำทะเลขึ้นมิดหาดในลำน้ำระนอง น้ำทะเลจะขึ้นลงวันละสองหน พอน้ำทะเลขึ้นกะว่าพอเรือไม่ติด นายท้ายเรือแล่นเข้าไปเพื่อไปเทียบท่าในเมืองระนอง เรือไปจอดเทียบท่าเอาเมื่อมืดมากแล้ว พอขึ้นท่าเราก็พบฝนตกอีก พอฝนหายก็มีรถยนต์รับจ้างบรรทุกคนโดยสารมา ลูกจึงว่าจ้างให้ไปส่งที่กองตำรวจภูธรจังหวัดระนอง คนขับรถเขาเอาค่าจ้าง ๕๐ สตางค์ คุณแม่พยายามต่อให้ถูกลงไป แต่ชาวเพชรบุรีเขาบอกว่าที่เมืองระนองนี้เขาไม่ต่อกัน ราคาที่บอกเป็นราคาที่พอเหมาะพอดี ไม่แพงเกินไป คุณแม่ก็ว่าเรามันคนภาคกลางเคยต่อกันเสียจนชินก็เลยอดต่อไม่ได้

รถยนต์ไปส่งลูกกับคุณแม่ที่บ้าน ร.ต.ท. ขุนประจญจบทิศ ผู้บังคับกองตำรวจภูธรที่ในเมือง ลูกได้รายงานตัวตามระเบียบแล้วก็เอาหนังสือส่งตัวให้ท่าน ผู้บังคับกองท่านบอกว่าคืนนั้นให้พักที่บ้านท่านก่อน เพราะบ้านผู้บังคับหมวดยังไม่ว่าง ผู้บังคับหมวดที่ลูกย้ายมาแทน

นั้นย้ายไปเมืองกระบี่ เขาเก็บเข้าของหมดแล้วจะเดินทางวันรุ่งขึ้น ท่านจัดให้คุณแม่นอนในห้องรับแขก ส่วนลูกนอนที่ระเบียงหน้าห้อง คืนนั้นอากาศหนาวเย็นด้วยมีฝนตก ตอนดึกลูกตื่นขึ้นโดยได้ยินเสียงอะไรไม่ทราบดังคล้ายคนหักไม้ทางหลังบ้านผู้บังคับกอง พอรุ่งขึ้นเช้าลูกก็เล่าให้คุณนายผู้บังคับกองฟัง ขณะเล่าพอดีจ่ากองร้อยมาที่บ้านผู้บังคับกอง แกได้ยินเข้าแกก็ว่าเป็นหมีมาหักกอระกำเพื่อกินลูกระกำ เพราะที่หลังบ้านผู้บังคับกองมีต้นระกำกำลังออกลูกสุกอยู่ต้นหนึ่ง จ่ากองร้อยพูดแล้วก็ออกไปดู กลับมาก็บอกว่าหมีมาหักเอาระกำไปกินจริง เพราะมีรอยหักกิ่งระกำและทลายระกำที่สุกหายไป ลูกก็ออกไปดูบ้างเห็นบริเวณหลังบ้านผู้บังคับกองเป็นป่าเป็นเนินเขาสูงขึ้นไป จ่ากองร้อยชี้ให้ดูรอยเท้าหมีเห็นมีรอยเล็บ แกบอกว่ามันอาจจะมากันสองตัว แกเคยพยายามจะยิงแต่ยิงไม่ได้และผู้บังคับกองก็ไม่ให้ยิงด้วยบอกว่าหมีมันไม่ได้มาทำอะไรจะไปยิงมันทำไม พอคุณแม่ทราบว่ามีหมีมาก็ตกใจกลัว บอกว่าลูกนอนอยู่นอกห้อง ให้ลูกไปดูบ้านผู้บังหมวดคนที่จะย้ายไปกระบี่ ให้ไปจัดแจงทำสะอาดเสีย กลางคืนจะได้ย้ายไปนอนที่นั่นไม่ต้องรบกวนผู้บังคับกองเขา ลูกก็ไปดูตามที่คุณแม่สั่ง ผู้บังคับหมวดแกขนของออกไปหมดแล้ว ลูกขอตำรวจจากจ่ากองร้อยมาช่วยทำสะอาดสามคน ทำประเดี๋ยวก็เสร็จเพราะคนเดิมเขาทำสะอาดไว้ให้แล้ว ตอนกลางวันลูกขออนุญาตผู้บังคับกองยังไม่ทำงานก่อน จะจัดของเข้าบ้าน ท่านก็อนุญาตแล้วก็ถามว่าคุณแม่จะกลับเมื่อใด ลูกก็บอกว่าพอลูกเข้าที่เรียบร้อยแล้วคุณแม่ก็จะกลับ ผู้บังคับกองท่านก็บอกว่า มีผู้ต้องหาที่จะต้องส่งเมืองชุมพรอยู่หนึ่งคน ท่านจะให้ลูกคุมไปส่งและจะได้ส่งคุณแม่ขึ้นรถไฟด้วย ลูกก็ขอบคุณท่านที่ท่านให้ความกรุณาเป็นพิเศษ ลูกมาบอกให้คุณแม่ทราบคุณแม่ก็ไปขอบคุณท่านและก็เชิญให้แวะเยี่ยมที่บ้านกรุงเทพ ฯ

วันนั้นลูกก็ติดต่อกับเจ้าหน้าที่ในเรื่องที่จะรับตัวผู้ต้องหาควบคุมไปส่งเมืองชุมพร จ่ากองร้อยจัดพลตำรวจให้หนึ่งคนคุมตัวผู้ต้องหาไป วันเดินทางกลับที่โชคดีเรือยนต์ออกตั้งแต่เช้าจึงไปถึงท่าเรือทับหลีแต่บ่ายกว่า ๆ คุณแม่แวะขึ้นไปลาขุนมะมุไมตรีแล้วก็มาขึ้นโดยสารรถยนต์บังเอิญเราได้พบนายซ้อนอีก ก็ไปรถของแก การเดินทางขากลับสดวกดี รถไม่ติดเลยและทำเวลาได้ ไปถึงเมืองชุมพรเอาเมื่อเวลา ๒๒.๐๐ น. ยังมีเวลาพอที่จะพักผ่อนเตรียมตัวขึ้นรถไฟด่วนเที่ยวขึ้นไปกรุงเทพ ฯ ลูกเอาผู้ต้องหาไปส่งที่กองตำรวจภูธรจังหวัดชุมพร แล้วก็พาคุณแม่ไปอาบน้ำพักผ่อนที่ห้องพักของชวเลืองรับประทานอาหารว่างเล็กน้อย ชวเลืองไปจัดการเตรียมตั๋วรถไฟเดินทางกลับ คุณแม่เดินทางกลับแต่ลำพังคนเดียวในเที่ยวนั้น

ครั้งที่ ๔ ที่ลูกได้เดินทางไกลกับคุณแม่ก็เมื่อ ๙ ปีมานี้ คือเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๑ ลูกย้ายมาอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช คุณแม่มีความประสงค์ที่จะได้มากราบนมัสการพระบรมธาตุ เมืองนครศรีธรรมราช และก็อยากจะได้เห็นเมืองทางฝั่งทะเลตะวันตกบ้าง เพราะคุณแม่ไม่ได้มาเห็นหลายปีแล้ว คุณแม่มากับประมัยพี่ปิ่นและเพื่อนของประมัยคือชีระพงษ์ นิธิประภา เมื่อคุณแม่ไหว้พระบรมธาตุเสร็จแล้วลูกก็พาคุณแม่เดินทางโดยรถยนต์ไปพักแวะเที่ยวที่เมืองกระบี่และค้างคืนที่นั่นก่อน รุ่งขึ้นก็ออกจากเมืองกระบี่ไปแวะที่เมืองพังงาหยุดรับประทานอาหารกลางวันที่พังงา ออกจากพังงาไปถึงเมืองภูเก็ตเอาในตอนบ่าย คุณแม่ได้รับความเพลิดเพลิน ได้ชมภูมิประเทศต่าง ๆ ตามชายทะเลฝั่งตะวันตก คุณแม่ไปเที่ยวคราวนี้คุณแม่มีอายุ ๘๕ ปีแล้ว ขากลับลูกพาคุณแม่ออกจากภูเก็ตกลับตามทางเดิมผ่านเมืองพังงา เมืองกระบี่ แล้วก็เลยไปพักที่เมืองตรังค้างคืนที่เมืองตรัง ที่เมืองตรังนี้พอดีลูกได้รับคำสั่งทางราชการให้รีบกลับเมืองนครศรีธรรมราชด่วน เพราะมีราชการที่จะมอบหมายให้ทำ ลูกจึงจำเป็นลาคุณแม่ที่นั่นกลับไปทำงานให้ทางราชการเขา คุณแม่ก็เดินทางกลับกรุงเทพ ฯ กับประมัยโดยลูกไม่ได้ไปส่ง

ในครั้งสุดท้ายลูกย้ายขึ้นไปอยู่ทางเมืองเหนือที่เมืองนครลำปาง และเมื่อลูกจะทำบุญอายุครบ ๖๐ ปีในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ลูกได้บอกให้คุณแม่ทราบ คุณแม่ได้แสดงเจตนาอยากจะขึ้นไปเที่ยวเมืองเหนือ และอยากจะไปในงานของลูกด้วย คราวนี้คุณแม่มีอายุถึง ๙๐ ปีแล้วแต่ร่างกายของคุณแม่ยังแข็งแรงดี ลูกก็ดีใจที่คุณแม่จะได้ไปในการทำบุญของลูกนี้ เมื่อใกล้ถึงวันกำหนดลูกก็เอารถยนต์จากลำปางมารับคุณแม่ยังบ้านของเราที่บ้านช่างหล่อ ลูกต้องการให้คุณแม่ได้เห็นถนนใหม่ที่ตัดตรงมาจากนครสวรรค์ผ่านเมืองต่าง ๆ มาเข้าถนนพหลโยธินที่บางปะอิน ลูกก็พาคุณแม่ไปทางนั้น คราวนี้พี่เชาว์และฉลองลูกของน้าเล็กไปด้วย แต่ไปรถคนละคันกับคุณแม่ คุณแม่ต้องเดินทางโดยรถยนต์รวดเดียว ๘ ชั่วโมงผ่านเมืองนนทบุรี เมืองปทุมธานี เมืองอยุธยา เมืองอ่างทอง เมืองสิงห์บุรี เมืองชัยนาท เมืองนครสวรรค์ แวะรับทานอาหารกลางวันที่อำเภอคลองขลุง เมืองกำแพงเพชร แล้วก็เดินทางต่อผ่านเมืองตากเข้าเขตเมืองลำปางที่อำเภอแม่พริก ผ่านอำเภอเถิน สบปราบ เกาะคา แล้วก็ถึงเมืองนครลำปางเมื่อตอนเย็นยังไม่ค่ำ คุณแม่สุขสบายดี ไม่เบื่อหน่ายต่อการเดินทาง อ่อนเพลียเล็กน้อย พอพักสักหน่อยก็หาย ในการทำบุญของลูก ๆ ไม่ได้ทำอะไรมาก เพียงแต่ทำของถวายสังฆทานพระ ๖๕ รูป ได้นิมนต์

พระมาเกือบทุกวัด มีเจ้าคุณเจ้าคณะจังหวัดมารับสังฆทานและสวดมนต์ให้พรด้วย ลูกให้คุณแม่นั่งเฉย ๆ เพราะมีคนช่วยจัดของถวายพระมากมายแล้ว พี่เชาว์ช่วยลูกถวายของพระ ตอนค่ำลูกเชิญนายตำรวจและคนที่ชอบพอมารับทานอาหารเป็นกันเอง

คุณแม่ไปอยู่กับลูกที่เมืองนครลำปางเพียงอาทิตย์เดียวก็เดินทางกลับโดยลูกมาส่ง ลูกรับราชการครบเกษียรอายุในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๑๖ เมื่อลูกออกจากราชการแล้วลูกก็คิดว่าคุณแม่หมดภาระที่จะไปเยี่ยมลูก ๆ ที่รับราชการอยู่ห่างไกลแล้ว เพราะชวเลืองก็อยู่เพียงเมืองนครราชสีมา ชวเลิศก็อยู่เพียงเมืองกาญจนบุรี ทั้งสองแห่งนี้หนทางใกล้กรุงเทพ ฯ นอกนั้นก็อยู่กันในกรุงเทพ ฯ ทั้งสิ้น

ลูกได้คิดว่าคุณแม่ยังร่างกายแข็งแรงดี และก็คาดว่าคุณแม่จะต้องมีอายุยืนยาวจนถึงพวกลูกได้มีโอกาสทำบุญอายุครบ ๘ รอบให้ ได้ตั้งโครงการไว้ว่า จะต้องทำบุญใหญ่กว่าธรรมดาสักหน่อย เพราะคุณแม่มีอายุมากกว่าผู้ใดทั้งหมดในบ้านช่างหล่อนี้ เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านที่นี่ จะได้เป็นที่ชื่นชมยินดีแก่ลูกหลานทั้งหลาย แต่แล้วความหวังที่ตั้งไว้ก็ค่อย ๆ หมดไปช้า ๆ เริ่มด้วยคุณแม่นัยน์ตามัวลง ไม่สามารถที่จะควั่นเทียนอันเป็นงานอดิเรกที่คุณแม่ชอบทำได้ และก็ด้วยนัยน์ตาที่มองไม่เห็นนี้เองทำให้สุขภาพของคุณแม่ทรุดลงอย่างรวดเร็ว เหตุเพราะคุณแม่ต้องนั่ง ๆ นอน ๆ อยู่แต่บนที่นอน จะเดินไปไหนก็ไม่ได้ เมื่อสุขภาพของคุณแม่ไม่ดีโรคภัยต่าง ๆ ก็เข้ามาอย่างละเล็กละน้อย และในที่สุดคุณแม่ก็ต้องจากลูกไปอย่างสงบเมื่อคุณแม่มีอายุได้เพียง ๙๔ ปี

คุณแม่ได้จากพวกลูก ๆ ไปแล้ว ระวางที่คุณแม่ยังมีชีวิตอยู่คุณแม่ได้ประกอบการทำบุญกุศลไว้มากมาย มีทั้งทำบุญให้แก่วัด แก่พระภิกษุ สามเณร แก่โรงพยาบาลสถานพยาบาลต่าง ๆ การปฏิสังขรณ์ปูชนียวัตถุทางพระพุทธศาสนา สาธารณประโยชน์อื่น ๆ มากมายสุดที่ลูกจะจดจำได้ ด้วยบุญราศีที่คุณแม่ได้ประกอบไว้นี้ คุณแม่จะต้องได้รับผลแห่งการกระทำเกิดความสุขความสดวกสบายในสัมปรายภพนั้นเอง

ระลึกถึงคุณแม่

จากลูกของคุณแม่

ชวรวย ปริยานนท์

คุณแม่ทำบุญ

คุณแม่ข้า

คุณแม่เป็นคนชอบทำบุญกุศลต่าง ๆ เมื่อคุณแม่ได้สละทรัพย์ทำบุญให้แก่วัดหรือโรงพยาบาลหรือสาธารณกุศลต่างๆ แล้วคุณแม่มีความสุขสบาย คุณแม่มีความอิ่มในกุศลที่คุณแม่ได้กระทำไปคุณแม่ถือว่าเมื่อคุณแม่ทำบุญให้แก่วัดแล้ว พระภิกษุซึ่งจำพรรษาอยู่ในวัดนั้นจะได้สืบพระศาสนาต่อไปให้ยืนนาน คุณแม่ทำบุญให้แก่โรงพยาบาล ก็มุ่งหวังที่จะให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ทุกข์ยากอันเกิดแต่ความเจ็บป่วย ให้หายจากโรคาพยาธิทั้งปวง คุณแม่ทำบุญให้แก่สาธารณะกุศลก็มุ่งหวังที่จะให้สาธารณะกุศลแห่งนั้นได้ช่วยบรรเทาความเดือดร้อนความขาดแคลนแก่สาธารณะ–ชนทั่วไป คุณแม่ทำบุญไว้ทุกปี หลายแห่งมากมาย สุดที่จะจดจำได้หมด ลูกมีความสามารถจำได้ก็เพียง ๑ ใน ๑๐ ของการบริจาคทรัพย์ทำบุญที่คุณแม่ได้ทำไปเท่านั้น ตามที่มีหลักฐานพอค้นพบ คือ

๑. ตั้งทุนชื่อ "เจริญ–ช้อย ปริยานนท์" ที่โรงพยาบาลสงฆ์ ตั้งแต่มีปี พ.ศ. ๒๕๐๑ และส่งสมทบเรื่อยมาจนบัดนี้ รวมทั้งสิ้นเป็นเงิน ๒๒,๙๐๐ บาท ทั้งนี้ได้ทำบุญเลี้ยงพระอาพาธที่โรงพยาบาลสงฆ์ อยู่เสมอ

๒. ตั้งทุนสร้างศาลาประชาคม(ศาลาแดง) บ้านช่างหล่อ เมื่อ วันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๐๗ เป็นเงิน ๑๐,๐๐๐ บาท และต่อมาได้บริจาคอีก ๑๐,๐๐๐ บาท

๓. ตั้งทุน "คุณหญิงช้อยนายกนชนวิมลภักดี" เพื่อเก็บดอกผลบำรุงผู้ป่วยสามัญ โรงพยาบาลศิริราชเมื่อ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๑๐ เป็นเงิน ๑๐,๐๐๐ บาท

๔. ตั้งทุน "คุณหญิงช้อยนายกนรชนวิมลภักดี" ที่มูลนิธิอภิธรรมหาธาตุวิทยาลัย จำนวน ๓๕,๐๐๐ บาท เมื่อวันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑

๕. ช่วยเหลือสร้างโรงเรียน บ้านเนินสันติ อำเภอท่าแซะ จังหวัดชุมพร จำนวน ๑๐,๐๐๐ บาท และให้แท็งก์น้ำอีก ๑ แท็งก์ เมื่อประมาณ ปี ๒๕๑๒

๖. ตั้งทุน "คุณหญิงช้อยนายกนรชนวิมลภักดี" ที่โรงพยาบาลรถไฟ จำนวน ๕,๐๐๐ บาท เมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๑๒

๗. สมทบทุนสร้างตึก ๘๔ ปี โรงพยาบาลศิริราช จำนวน ๑๐,๐๐๐ บาท เมื่อวันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๑๘

๘. สมทบทำบุญที่จิตตภาวันทั้งสิ้นที่มีหลักฐานประมาณ แสนเศษ

๙. บำรุงมูลนิธิอภิธรรมหาธาตุวิทยาลัยหลายหมื่นบาท

คุณแม่ได้ทำบุญตามโรงพยาบาลต่าง ๆ เป็นต้นว่า โรงพยาบาลสมเด็จเจ้าพระยา โรงพยาบาลปัญญาอ่อน ฯลฯ และตามมูลนิธิต่าง ๆ วัดต่าง ๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และตามจังหวัดที่มีผู้มาบอกบุญหรือได้รับฟังจากทางวิทยุ

รายการที่ลูกนำมากล่าวอ้างนี้ ปรากฏตามใบรับ ใบอนุโมทนา ที่ได้รับมอบไว้ แต่รายการกุศลที่คุณแม่ทำถนนให้แก่วัด ซื้ออิฐ หิน ดิน ทราย ปูนซิเมนต์ ให้แก่วัดอีกหลายแห่งการบริจาคข้าวสารให้แก่มูลนิธิต่าง ๆ ซึ่งลูกเคยเห็นคุณแม่บริจาคตั้งแต่ ๕ กระสอบขึ้นไปโดยให้พี่ซึ่งเป็นผู้ชายนำไปถวายวัด นำไปส่งมูลนิธิ ก็มีหลายครั้งหลายคราว การทำบุญต่าง ๆ ในขณะที่คุณแม่ท่องเที่ยวไปเยี่ยมลูกของคุณแม่ ซึ่งรับราชการอยู่ตามหัวเมืองในภาคเหนือบ้าง ภาคใต้บ้าง ภาคอิสานบ้าง เป็นจำนวนอีกเท่าใด ลูกก็ไม่สามารถทราบได้ เพียงแต่ได้ฟังพี่ ๆ พูดให้ฟังว่าคุณแม่ไปทำบุญที่โน่นที่นี่เท่านั้น

บัดนี้คุณแม่ก็จากลูกไปแล้ว ไปสู่สุคติโน่น ลูก ๆ ทุกคนแม้จะทำงานทำการเป็นหลักฐาน ก็ไม่มีผู้ใดมีความสามารถอย่างคุณแม่สักคนเดียว พวกลูกจะสามารถสร้างบุญสร้างกุศลได้ก็เพียงไม่ถึง ๑ ใน ๑๐๐ ของคุณแม่เท่านั้น

ขอให้คุณแม่จงได้ไปเสวยสุขในสวรรค์ชั้นวิมานนี้เถิด

จากลูกของคุณแม่

ประมัย ปริยานนท์



ที่ กห. 0329/1557 โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า

24 มกราคม 2520

เรื่อง ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อต่อโรงพยาบาล

เรียน คุณหญิงช้อย นายกนรชน วิมลภักดี

ตามที่ท่านมีจิตศรัทธาบริจาคเครื่องดูดเสมหะ ยี่ห้อ G.E. GAST ขนาด 1/6 แรงม้า จำนวน 1 เครื่อง ราคา 9,500 บาท (เก้าพันห้าร้อยบาทถ้วน) มอบให้ใช้ราชการที่กองอายุรกรรม โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า นั้น โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้าได้รับแล้ว ขอขอบพระคุณอย่างสูงที่ท่านได้กรุณาให้ความเอื้อเฟื้อช่วยเหลือต่อทางราชการ นับว่าเป็นการบริจาคด้วยความเสียสละและกุศลเจตนาอันควรแก่การสรรเสริญอย่างยิ่ง โรงพยาบาลจะให้เจ้าหน้าที่บำรุงรักษาไว้ใช้ราชการให้สมดังเจตนาของท่านต่อไป

ในโอกาสนี้โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ขออนุโมทนาในส่วนกุศลครั้งนี้ด้วย กับขออาราธนาอำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย พร้อมทั้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากลพิภพ ได้โปรดอภิบาลรักษาท่าน ตลอดจนครอบครัว จงแคล้วคลาดจากโรคาพยาธิและอุปัทวันตรายทั้งปวง ประกอบกิจการใดประสบแต่โชคลาภแห่งความสำเร็จ ด้วยอานุภาพผลานิสงส์แห่งการบริจาคจงมีผลตอบสนองให้ท่านมีความสุขความเจริญถึงพร้อมด้วยจตุรพิธพรชัย จงทุกประการ.

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

พลตรี [signature]

(สอาด ประเสริฐสม)

ผู้อำนวยการโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า

แผนกธุรการและกำลังพล

โทร. 2818970

สัตมวารเทศนา

โดย

พระครูโฆสิตสมณคุณ

วัดระฆังโฆสิตาราม

วันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๑๙

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

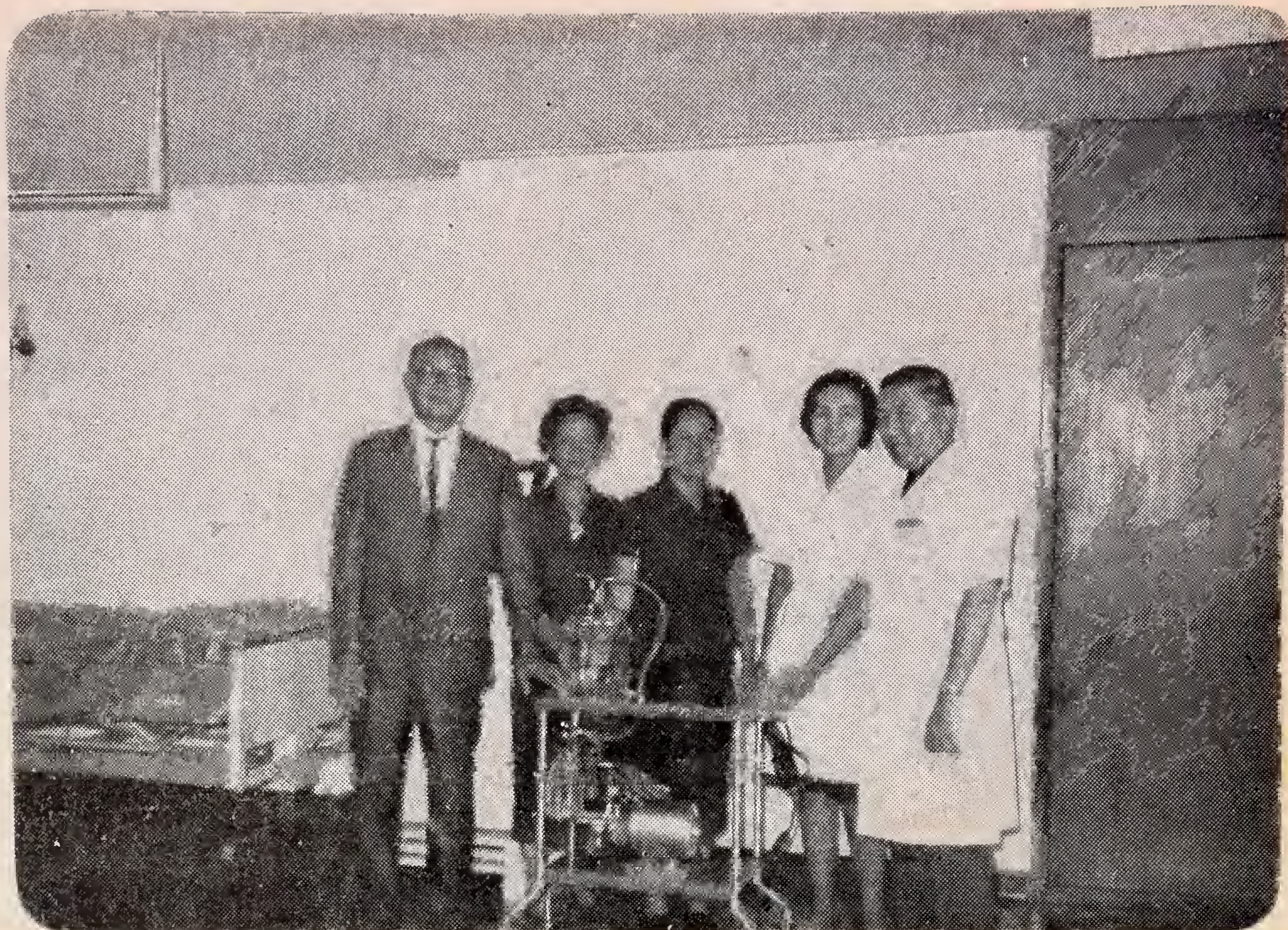
ชีรนฺติ เว ราชรถา สุจิตฺตา อโถ สรีรมฺปิ ชรํ น อุเปติ

สตญฺจ ธมฺโม น ชรํ อุเปติ สนฺโต หเว สพฺภิ ปเวทยนฺตีติ ฯ

ณ บัดนี้ ถึงการนิยม นับแต่วันที่ คุณหญิงช้อย นายกนรชน ผู้ล่วงลับไปได้ถึงอนิจ–กรรมมาบรรจบครบ ๗ วัน เป็นอภิลักขิตสมัย สักการศพด้วยอามิสพลี ธรรมพลีครั้งหนึ่งคราวหนึ่งตามภูมิของสัปปุริสวิสัย พลเอกครวญ สุทธานินทร์ ซึ่งเป็นประธานพร้อมด้วยบุตร ธิดาของท่านผู้ล่วงลับ ได้จัดให้มีการบำเพ็ญกุศลอุทิศสนองคุณูปการ แด่ท่านผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น ซึ่งเป็นวุฒิบุคคล สมเด็จพระทศพลบรมศาสดา ทรงพระกรุณาใหญ่หลวง แสวงหาประโยชน์เพื่อสัตว์ทั้งปวง ตลอดกาลเป็นเนืองนิจ ย่อมทรงชักนำให้ประกอบกิจ อันให้เกิดผลดีงามแก่ตนแก่ท่านตามกาลที่เป็นโอกาส เช่นพระพุทธโอวาทที่ทรงชักนำให้บำเพ็ญกุศล โดยกัลยาณวัตร แล้วอุทิศวิบากสมบัติ เพื่อสำเร็จประโยชน์แด่ท่านผู้ล่วงลับไปในสัมปรายภพ

ความปรารภถึงท่านผู้ต้องพรากจากไป ด้วยความอาลัยรักใคร่ระลึกถึง ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดกุศลจิต คิดจะบริจาคทานในบุญญเขต เจตนาย่อมแรงกล้า เมื่อปรารภย่อมเกิดความเต็มใจ จัดเป็นบุพพเจตนา คือ ดำริก่อนแล้วจึงบริจาค เมื่อเวลาบริจาคย่อมเกิดความตั้งใจ จัดเป็นมุญจนเจตนา คือ ดำริในเวลาบริจาค ครั้นเสร็จแล้ว เกิดความอิ่มใจว่า ได้ทำการสมควรแก่หน้าที่ จัดเป็นอปราปรเจตนา คือดำริภายหลังบริจาคเมื่อเจตนาบริสุทธิ์ผ่องใส เป็นไปในกาลทั้งสามบริบูรณ์ก็ย่อมจะเกื้อกูลแก่ทานสัมปทาให้มีวิบากโอภาสแผ่ไพศาล

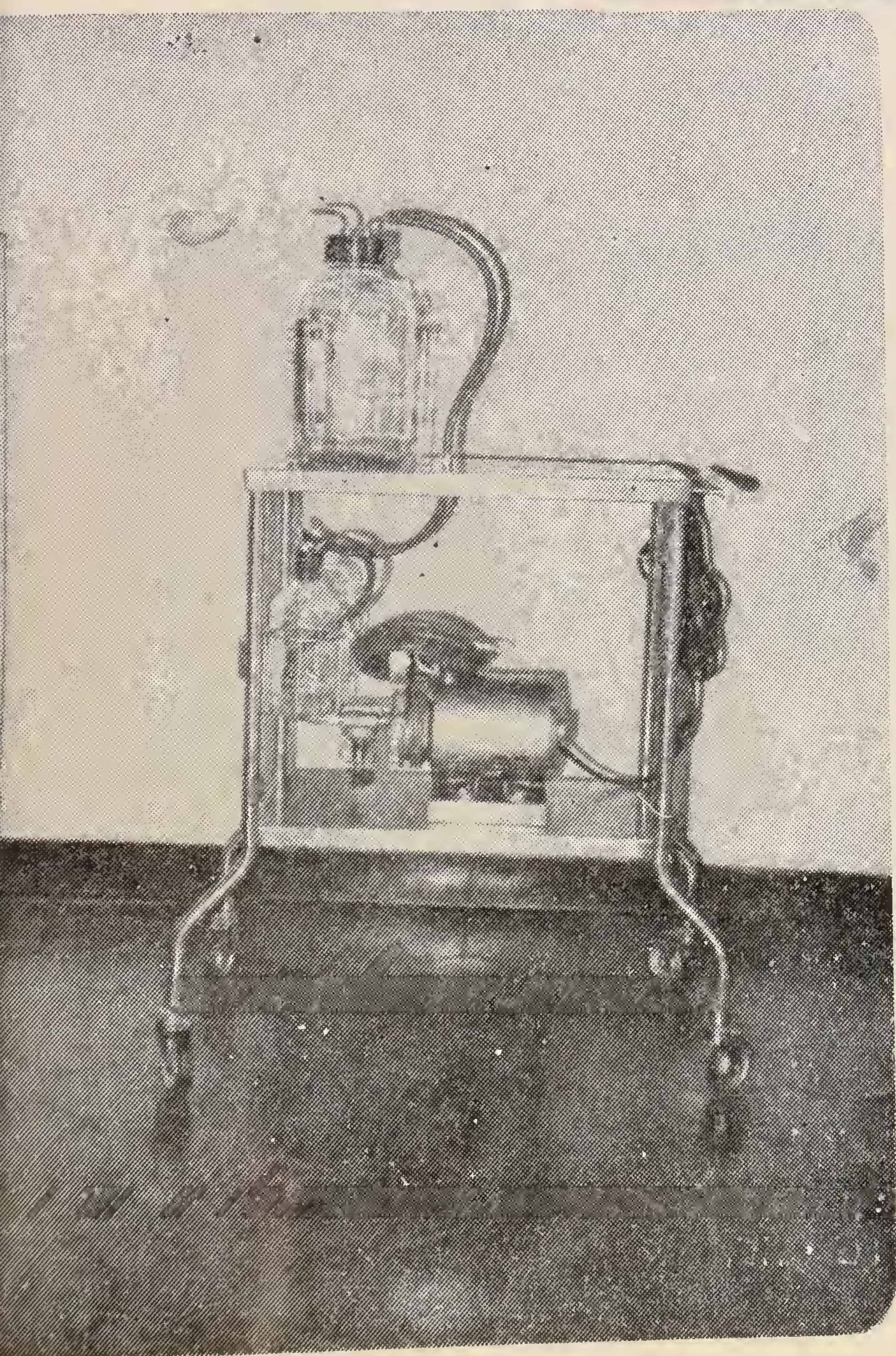
ท่านผู้บำเพ็ญทักษิณานุปทาน ย่อมรู้สึกเบิกบานในใจของตน ว่า ญาติธรรมคือสักการะที่ญาติจะพึงกระทำ ตนก็ได้แสดงให้ปรากฏแล้ว บูชาอันโอฬาร เพื่อท่านผู้ที่ล่วงลับไป ตนก็ได้ทำแล้ว ทั้งได้เพิ่มกำลังให้แก่พระภิกษุทั้งหลาย โดยอุบายอันชอบธรรมชื่อว่า ได้บำเพ็ญบุญไว้ไม่ใช่น้อย ดังนี้



บุตรธิดา คุณหญิงช้อย นายกนรชน
(ช้อย ปริยานนท์) มอบเครื่องดูด
เสมหะให้แก่แผนกอายุรกรรม
ร.พ. พระมงกุฎเกล้า

เครื่องดูดเสมหะ







พระราชาคณะแสดงพระธรรมเทศนา



การเลี้ยงภัตตาหารเพลพระ

คุณหญิงช้อย นายกนรชน ผู้ถึงอนิจกรรมนี้ เป็นผู้มีบุญอันได้กระทำไว้ในกาลก่อน และอัตตสัมมาปณิธิ คือความตั้งตนไว้ชอบ โดยประกอบด้วยธรรมของสัตบุรุษ คือจรรยาคนดี หรือสมบัติของผู้ดี ข้อนี้ปรากฏว่า ท่านเป็นผู้มีจรรยา วาจาสุภาพเรียบร้อยโดยปกติสม่ำเสมอ และมีอัธยาศัยอ่อนโยน ประกอบด้วยเมตตาอารี สมเป็นผู้ดีมีสกุลทรงคุณสมบัติเหมาะแก่ฐานะผู้หลักผู้ใหญ่ มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และปรารภถึงสังขารอยู่เนือง ๆ เรื่องที่พรรณนามา ถ้าจะประมวลเข้าในธรรมบรรยาย ก็มีพระพุทธาภิปราย ที่ควรนำมาสาธกได้หลายแห่ง จะแสดงพอเป็นเครื่องประดับสติปัญญา เช่นบาลีในเทวตาสังยุตว่า

รูปํ ชีรติ มจฺจานํ นามโคตฺตํ น ชีรติ

ความว่า รูปร่างของสัตว์ที่มีมรณะเป็นสภาพ ย่อมย่อยยับทรุดโทรมไป แต่นามและโคตรยังไม่เสื่อมสิ้นเหมือนเช่นนั้น มีอธิบายว่า สัตว์โลกผู้เกิดมาแล้ว ย่อมตกอยู่ในคติวิสัยอันชรามรณะจะพึงนำไป ไม่มีใครอาจล่วงพ้น ในระหว่างที่ยังมีชนม์ชีพอยู่ ชราก็ยังครอบงำทำร่างกายให้ทรุดโทรมเสียทรวดทรงที่เคยผุดผ่องงดงามไปตามลำดับวัย ในอวสานสมัยดับจิตแล้วร่างกายก็พลันที่จะเปื่อยพังแตกสลายจากกัน ถึงความไม่มีบัญญัติสารพัดจะแปรไป ส่วนนามและโคตร คือชื่อเสียงวงศ์สกุล ยังไม่เสื่อมสูญโดยรวดเร็วไปตามร่างกาย ผู้ที่ทำลายเบญจขันธ์ เคยทำดีทำเสียไว้อย่างไร ยังมีผู้จำได้ใส่ใจสืบต่อมาอยู่ตราบใด ก็ชื่อว่า ยังทรงอยู่ตราบนั้น

ควรแล้วที่บัณฑิตจะพึงตั้งจิตอุตสาหรักษาสงวนชื่อเสียงของตน อย่าให้ระคนด้วยมลทินไม่มีกลิ่นแห่งคันธชาตอย่างใดอย่างหนึ่ง จะพึงกระพือทวนลมไปได้ ส่วนชื่อเสียงที่ดี ย่อมขจรไปได้ในทิศานุทิศ เป็นที่เจริญจิตของปริกขกชน มีพระพุทธนิพนธ์ในบุปผวรรค แห่งธรรมบทขุททกนิกาย เป็นเครื่องสาธยายว่า

น ปุปฺผคนฺโธ ปฏิวาตเมติ น จนฺทนํ ตคฺครมลฺลิกา วา

สตญฺจ คนฺโธ ปฏิวาตเมติ สพฺพา ทิสา สปฺปุริโส ปวายติ ฯ

ความว่า กลิ่นดอกไม้ย่อมหอมหวลทวนลมไปไม่ได้ แก่นจันทน์ก็ดี กฤษณาก็ดี ดอกมะลิก็ดีย่อมหอมหวลทวนลมไปหาได้ไม่ ส่วนกลิ่นแห่งสัปปุริสสาธุชนนั้น สามารถทวนลมไปได้ สัปปุริสบุคคล ย่อมขจรไปได้ในทิศทั้งปวง ดังนี้

อันธรรดาสาธุชนคนดี ย่อมมีจรรยาสาธุหิตปฏิบัติ ควรเป็นบรรทัดสำหรับปัจฉิมชนนิกร และควรเป็นอุทาหรณ์สำหรับสาธกความแห่งพระพุทธภาษิต ที่สมเด็จพระธรรมสามิสสรสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงตรัสแก่พระราชาปเสนทิโกศล แจ้งในชราวรรคแห่งธรรมบท ขุททกนิกาย ซึ่งยกขึ้นไว้เป็นนิกเขปบท ณ เบื้องต้นว่า

ชีรนฺติ เว ราชรถา สุจิตฺตา อโถ สรีรมฺปิ ชรํ อุเปติ

สตญฺจ ธมฺโม น ชรํ อุเปติ สนฺโต หเว สพฺภิ ปเวทยนฺติ ฯ

ความว่า ราชรถของพระเจ้าแผ่นดินอันวิจิตร ยังรู้จักเก่าคร่ำคร่า อนึ่ง แม้ร่างกายนี้ก็ย่อมเข้าถึงชรา ฝ่ายว่าธรรมของสัตบุรุษ หาเข้าถึงชราไม่ สัตบุรุษทั้งหลาย ย่อมเจรจาให้พวกสัตบุรุษด้วยกันเข้าใจ ดังนี้

มีอรรถาธิบาย ดังจะวิสัชชนาต่อไป สภาวะทั้งหลาย คือธาตุต่างๆ ที่เหตุนั้นๆ ควบคุมแต่งขึ้น ได้ชื่อว่าสังขาร สังขารนั้น แจกออกเป็น ๒ ประการ คือ สังขาร ไม่มีใจครอง เรียก อนุปาทินนกะ ประการหนึ่ง สังขารมีใจครอง เรียก อุปาทินนกะอีกประการหนึ่ง สังขารทั้ง ๒ ประการนี้ มีความแปรปรวนเป็นลักษณะอย่างเดียวกัน สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงยกความเก่าคร่ำคร่าของราชรถ ขึ้นแสดงเป็นตัวอย่างแห่งความแปรปรวนของสังขารไม่มีใจครอง ทรงยกความชราแห่งร่างกายขึ้นแสดงเป็นตัวอย่างแห่งความแปรปรวนของสังขารมีใจครอง

อันรถที่นายช่างถือเอาสัมภาระนั้นๆ คุมกันขึ้น แล้วตกแต่งให้วิจิตรงดงามครั้นใช้ไปๆ ก็เก่าคร่ำคร่าลงทุกที เครื่องประดับประดาก็หมอง อวัยวะก็คลอนง่อนแง่นไม่คงทน ใช่แต่เท่านั้น ของใหม่ๆ เกิดขึ้นดีกว่าของเก่าขึ้นไป ของเก่าก็เลวลง เช่นเกวียนรันแทะ รถเทียมม้าต่างชนิด จนถึงรถยนต์เป็นที่สุด ถึงของอื่นๆ ก็เป็นดุจเดียวกันเช่นเครื่องแต่งกายของมนุษย์ ใช้ไปก็เก่า และดีในสมัยหนึ่ง พ้นนั้นไปก็เป็นของเร่อร่านี้เป็นตัวอย่างแห่งความแปรปรวนของสังขารไม่มีใจครอง

แม้ร่างกายเรานี้ก็เหมือนกัน เมื่อยังตั้งอยู่ในประถมวัย ก็สดใสเปล่งปลั่งมีกำลังแข็งแรง ความคิดความอ่านก็เฉียบแหลมแคล่วคล่องว่องไว ครั้นล่วงกาลนั้นไปก็ทรุดโทรมลงโดยลำดับ ความสดใสเปล่งปลั่งก็หมดไป จะทำอะไรก็เชื่องช้า กำลังกายและกำลังสติปัญญาก็ถอยไป ใจคอก็พั้นเฟือน จะทำอะไรก็ไม่ค่อยได้ ตาก็มืด หูก็ตึงใช่แต่เท่านั้น ในครั้งหนึ่ง เป็นคนมีความ

รู้ความสามารถ จนได้เป็นที่นิยมในประชุมชนครั้นพ้นสมัยนั้นแล้ว ความรู้ความสามารถนั้นกลับใช้ไม่ได้ ไม่ทันคนในภายหลัง เพราะคุณสมบัติเช่นนั้น เป็นสังขตธรรม ย่อมแปรปรวนตามกาละเทศะ คือ เปลี่ยนไปตามเวลาและเปลี่ยนไปตามประเทศ นี้เป็นตัวอย่างแห่งความแปรปรวนของสังขารมีใจครอง

สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ทรงแสดงสังขารที่มีชราความแก่ เป็นลักษณะเสมอกันทั้ง 2 ประการอย่างนี้แล้ว จะทรงชักนำพุทธบริษัทให้ตั้งอยู่ในคุณสมบัติอันเป็นความดีงามแก่ตน จึงมีพระพุทธนิพนธ์แสดงต่อไปว่า สตญฺจ ธมฺโม น ชรํ อุเปติ ธรรมของสัตบุรุษย่อมไม่เข้าถึงชรา คือไม่มีความแปรปรวน ดังนี้

ความประพฤติสงบเสงี่ยม สุภาพเรียบร้อย และปฏิบัติ อันชักนำให้เป็นผู้เช่นนั้น ชื่อว่า ธรรมของสัตบุรุษโดยต้นเค้า กล่าวโดยประเภทธรรมของสัตบุรุษ มีหลายอย่าง จักยกมาแสดงพอเป็นอุทาหรณ์แต่อย่างหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า ธรรม 7 ประการ ธรรม 7 ประการนี้คือ สัทธา, หิริ, โอตตัปปะ, พาหุสัจจะ, วิริยะ, สติ. และปัญญา จักวิสัชนาเนื้อความแห่งธรรม 7 ประการนี้ เป็นข้อ ๆ ต่อไปโดยลำดับ

สัทธานั้นคือเชื่อเหตุผลที่ควรเชื่อ เช่น เชื่อในทางกรรมทางผล ว่าทำดีก็ได้ดี ทำชั่วก็ได้ชั่ว สัทธานี้ เป็นคุณที่ให้บุคคลประพฤติความดีมั่นคง ไม่เช่นนั้นความประพฤติก็จะผันแปรไปเพราะเหตุการณ์นั้น ๆ เข้ามายั่วยวนหรือคุกคาม จึงมีพระพุทธภาษิต สรรเสริญไว้ว่าเป็นเหมือนเพื่อนสองบ้าง เป็นเหมือนสะเบียงของผู้เดินทางบ้าง

หิรินั้นคือความละอายแก่ใจ ไม่กล้าทำบาป โอตตัปปะนั้นคือความเกรงกลัวต่อความผิดธรรม คุณ 2 ประการนี้ มีพระพุทธภาษิตสรรเสริญว่า เป็นธรรมอันผ่องแผ้ว และรักษาโลก เมื่อเกิดในสันดานของผู้ใดแล้ว ยังผู้นั้นให้ประพฤติการ วาจา และใจ ในทางบริสุทธิ์ ทั้งในที่ลับทั้งในที่แจ้ง และคุ้มครองผู้นั้นไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว ในหมู่ใดชนทั้งหลาย มีหิริโอตตัปปะมากด้วยกัน ในหมู่นั้นความเบียดเบียนกัน ย่อมมีน้อย

พาหุสัจจะนั้นคือความได้ยินได้ฟังมาก ความได้เล่าเรียนศึกษามาก รู้จักผิด รู้จักชอบ รู้จักได้ รู้จักเสีย รู้จักบาป รู้จักบุญ ๆ คุณข้อนี้ เป็นบรรทัดแห่งความประพฤติ ถ้าไร้จากการได้ยินได้ฟังแล้ว ก็ยากที่จะประพฤติกาย วาจา ใจ ให้ถูกต้อง

วิริยะนั้น คือความเพียรอันให้กล้าหาญในการที่จะระมัดระวัง และละเว้นความชั่วต่างๆ และในการที่จะกระทำและรักษาความดีนั้น ๆ คุณข้อนี้เป็นเหตุยังบุคคลให้ล่วง พ้นเสียจากทุกข์ ผู้ใดปราศจากความเพียร ผู้นั้นย่อมจมอยู่ในทุกข์ หาสุขมิได้เลย

สตินั้น คือความนึกได้ก่อนในเมื่อจะทำอะไร จะพูดอะไร จะคิดอะไร คนปราศจากสติ ย่อมมักทำผิด พูดผิด คิดผิด ใจอันหาสติควบคุมมิได้ ย่อมพล่านไปในอารมณ์ต่าง ๆ ยังไม่อยู่ ดุจรถม้าที่พาวิ่งไปตามลำพัง หาสารถีกำกับมิได้ สตินั้น ย่อมยังบุคคลให้รู้จักประหยัด ท่านกล่าวว่า เป็นธรรมปลุกให้ตื่นอยู่ในโลก

ปัญญานั้น คือความรู้เหตุผลนั้น ๆ โดยถ่องแท้ คนทั้งหลาย ผู้เกิดมาในโลกนี้ ชื่อว่า ตกอยู่ในกระแสของธรรมดา ถ้าไม่เข้าใจเหตุผลก็ไม่สามารถจะหลีกพ้นจากวิบัติ และไม่ได้บรรลุความสวัสดี เมื่อมีปัญญารู้เท่าถึงเหตุผลได้เพียงใด ก็หลีกพ้นจากวิบัติและบรรลุความสวัสดีเพียงนั้น มีพระพุทธภาษิตสรรเสริญปัญญาว่า เป็นแสงสว่างอย่างประเสริฐ ไม่มีแสงอื่นเสมอเหมือน คนมีปัญญา มิใช่ว่าจะคุ้มได้แต่เฉพาะตัว แต่คุ้มได้ตลอดถึงผู้อื่นด้วย เหตุดังนั้นบัณฑิตจึงได้สรรเสริญชีวิตของผู้มีปัญญา ว่าประเสริฐ สติและปัญญา 2 ประการนี้ ถ้อยทีถ้อยอุปการะแก่กัน ปัญญาสอดส่องเหตุผลนั้น ๆ สติคอยกำกับให้รู้จักยั้ง เลือกถือแต่ที่ควรเป็นประมาณ

ธรรม 7 ประการนี้ ต่างมีนัยอาศัยเนื่องถึงกัน คือสัทธานั้นเป็นเหตุให้บุคคลประพฤติความดีที่ได้แก่ หิริโอตตัปปะ ด้วยความรู้สึกมั่นใจ หิริโอตตัปปะจะเป็นส่วนธรรมาธิปไตยก็เพราะอาศัยความเคยได้ยินได้ฟังได้รู้เห็นเป็นแบบฉะบับ ที่นับเป็นส่วนพาหุสัจจะ คือความเป็นคนคงแก่เรียน อันสำเร็จมาจากวิริยะ ความเพียรหมั่นศึกษาอีกต่อหนึ่ง ซึ่งถ้าเพียรผิดทาง หรือถ้าถูกทาง แต่เกินพอดี ก็มีสติเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งยังบุคคลให้เลือกประพฤติแต่พอเหมาะ และเฉพาะในทางที่ชอบ ทั้งให้รอบคอบในเหตุผลที่ควร อันเป็นส่วนปัญญา นำสัทธาความเชื่อใจให้เกิดล้วนเป็นธรรมอันประเสริฐ น่าอัศจรรย์ ช่วยอุดหนุนค้ำจุนส่งต่อกัน ทำผู้ที่ประพฤตินั้น ให้ได้เกียรติยศเกียรติคุณ โดยมีนามตามที่นักปราชญ์ ขนานนามว่า สัตบุรุษ คือเป็นมนุษย์ผู้ทรงคุณสมบัติพิเศษ เป็นเหตุแห่งความดี

ธรรม 7 ประการนี้มีในบุคคลผู้เป็นสัตบุรุษ จึงได้ชื่อว่า สัปปุริสธรรม คือธรรมของสัตบุรุษ ต่างเป็นอุปการะให้ประพฤติตนเป็นคนสงบเสงี่ยม สุภาพเรียบร้อย ๆ บัณฑิตในอดีต-กาล ก็ได้สรรเสริญธรรม 7 ประการนี้มาแล้วในปัจจุบันนี้ก็เป็นอยู่เช่นนั้น ในอนาคตก็จักไม่แปรผันเป็นอย่างอื่น

คงไม่มีใครนิยมชมชื่นความเชื่องมงาย ไม่รู้จักละอาย ไม่รู้จักเกรงผิด ไม่สนใจในการศึกษา เกียจคร้าน พลั้งเผลอ โง่เขลาทุกสมัย เหตุดังนั้น ธรรมของสัตบุรุษจึงชื่อว่าไม่เข้าถึงชราคือความแปรผัน คงเป็นที่นิยมกันเสมอไป บัณฑิตทั้งหลายผู้ดำเนินและชักนำในประโยชน์กิจ จึงได้เจรจาให้บัณฑิตด้วยกันเข้าใจความดังนี้

สาธุชนผู้เมธีได้ทราบความตามพระพุทธภาษิต ซึ่งมีนัยอันวิจิตร ดังที่ได้วิสัชชนามา เห็นว่าสังขารทั้งหลาย มีความแปรปรวน ล้วนเข้าถึงชรา ความคร่ำคร่า ทรุดโทรมได้ พึงตั้งใจประพฤติธรรมสัมมาปฏิบัติซึ่งจัดเป็นคุณากร อันถาวรไม่แปรผันถ้าเช่นนั้นก็จะได้ชื่อว่าเป็นผู้ไม่ประมาทดำเนินตามพระพุทธโอวาท และควรได้รับสรรเสริญว่า เป็นผู้มีชรา พยาธิ มรณะ แต่แสวงหาคุณความดีที่พ้นจากความเป็นอย่างนั้นอันเป็นส่วนอริยปรเยสนา คือแสวงหาอย่างประเสริฐสุดเพราะไม่มีความชำรุดทรุดโทรม เสื่อมทราม มีแต่ความสุข ความเจริญ และเป็นที่สรรเสริญของพระอริยเจ้า ตลอดนิพัทธกาล ผู้พิจารณาเห็นวิปริณามธรรมแห่งสังขาร พึงตั้งมนสิการโดยอุบายที่ชอบ ประกอบประโยชน์ให้เกิดแก่ตน โดยสมควรแก่เหตุแก่ผล และกาลสมัยดุจนัยที่วิสัชชนามา ด้วยประการฉะนี้

กุศลขันธ์ยัญญพิธีทักษิณานุปทาน ซึ่งพลเอกครวญ สุทธานินทร์ และพรั่งพร้อมด้วยบุตร ธิดา ของท่านผู้ล่วงลับมาพร้อมเพรียงกันจัดการบำเพ็ญในวันนี้ อุทิศแด่คุณหญิงช้อย นายกนรชนผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งเป็นบุพพการีและวุฒิบุคคล เป็นกุศลบุญโกฏฐาสสำเร็จได้ด้วยอำนาจของกตัญญูกตเวทิตาธรรม และอุปจายนธรรมสัมมาปฏิบัติ จัดเป็นเครื่องประดับสำหรับอนุชนผู้เป็นบัณฑิต ชื่อว่าได้ประกอบกรณียกิจเป็นปูชนียบูชาทั้งสองสถาน เพราะทักษิณานุปทานเนื่องด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา การบูชาท่านผู้ควรบูชาจัดเป็นอุดมมงคล คือเป็นเหตุประสิทธิอิฐวิบูลยผล ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

ขอท่านผู้ล่วงลับไปแล้วนั้น จงทราบข่าวการบำเพ็ญกุศลบุญกิริยาปัตติทานมัยในโอกาสนี้ แล้วยินดีอนุโมทนา เพิ่มพูลกุศลบุญกิริยาปัตตานุโมทนามัย ซึ่งเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุข โดยสมควรแก่คติในสัมปรายภพ สมดังกุศลเจตนาปรารภทุกประการ

รับประทานวิสัชชนา พระธรรมเทศนา พอประดับสติปัญญาบารมี ก็สมควรแก่สมัยเวลาแต่เพียงเท่านี้ ฯ เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

สารธรรมกถา

ของ

พระธรรมโกศาจารย์

แสดงในงานทำบุญญาสมวารศพ

คุณหญิงช้อย นายกนรชน (ช้อย ปริยานนท์)

๑๘ ธันวาคม ๒๕๑๙

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส

สทฺธาย สีเลน จ ยา ปวฑฺฒติ

ปญฺญาย จาเคน สุเตน จูภยํ

สา ตาทิสี สีลวตี อุปาสิกา

อาทียติ สารมิเธว อตฺตโน–ติ

บัดนี้ จะได้แสดงสารธรรมกถา พรรณนาความในสารธรรมอนุโมทนากุศลทักษิณานุปทานกิจ ซึ่งคณะบุตรธิดาของคุณหญิงช้อย นายกนรชน (ช้อย ปริยานนท์) พร้อมด้วยญาติมิตร และวิสสาสิกชนคนรักใคร่นับถือ ได้ร่วมกันบำเพ็ญกุศลบัญญาสมาวาร ทำบุญ ๕๐ วัน นับแต่คุณหญิงช้อย นายกนรชน วายชนม์มา อันเป็นกุศลจริยาส่วนบุพพเปตพลี ด้วยกตัญญูกตเวทิตาธรรม ตามวิสัยแห่งสัปปุริสชน คนดีทั้งหลายจะพึงบำเพ็ญให้เป็นปัจจุปการกิจ อุทิศสนองพระคุณในท่านผู้มีพระคุณ คือมารดาผู้ให้กำเนิดเกิดมา ตลอดอุปถัมภ์บำรุงเลี้ยงมาให้เจริญกาย เจริญใจ เจริญปัญญา ตามความสามารถ อันเป็นที่พึ่งแห่งตนของตนได้

แท้จริงคุณหญิงช้อย นายกนรชน มีคุณสมบัติสำหรับตนปรากฏแก่ชุมชนทั่วไปสามารถยกขึ้นสรรเสริญได้มากประการ ว่าเป็นแม่เรือนแม่บ้านของเรือนของบ้านที่ได้อยู่ได้บริหารทุกสถานทั้งหมด ซึ่งคนในเรือนในบ้านจะพึงจดพึงจำนำไปปฏิบัติ ทุกข้อที่ท่านวิรัติงดเว้น และทุกข้อที่ท่านจัดเจนทำอยู่เป็นอาจิณ ล้วนเป็นทางไม่ราคินปราศจากโทษ ทั้งเป็นทางให้เกิดประโยชน์โสตถิผล แก่บุตรธิดาและวิสสาสิกชนทุก ๆ คนที่ตั้งใจศึกษาในปุพพจริยาของท่านแล้วอนุวัตรตามสมควร

อนึ่ง ในฐานะของแม่ ก็เป็นแม่ที่ดีล้วน ควรแก่การกราบไหว้บูชาของลูก ๆ ทั้งหมด ด้วยปรากฏว่า มีบุพพจริยา เป็นทิศเบื้องหน้าของลูก ๆ ทั้งหลาย ให้ลูก ๆ ได้ลืมตาดูโลกด้วยเกียรติว่าเป็นลูกที่ดีของแม่ เริ่มแต่ให้ลูกได้เล่าเรียนดี ประพฤติดี ตั้งตนเป็นกัลยาณชนพลเมืองดีของบ้าน ของประเทศชาติ นับว่าท่านเป็นแม่ที่ดี ที่สามารถของลูก ๆ ควรจะภาคภูมิใจได้ตลอดกาล

เมื่อท่านไปวัด ก็ช่วยบริหารศาสนสมบัติของวัด บำรุงพระเณรที่เจริญสุปฏิบัติ ให้เป็นสุขตามสมควรแก่ฐานานุรูปเสมอมา มีปฏิปทาเป็นโยมวัด โยมพระเณรที่ดี เป็นศักดิ์เป็นศรีแก่วัดแก่พระเณรที่ท่านบำรุงและอนุเคราะห์ ท่านจึงเป็นบุคคลที่เหมาะสมแก่งาน บางครั้งก็ปฏิคมช่วยปฏิสันถารแทนพระเณรรับรองแขกผู้ถึงวัด เป็นการรักษาธรรมสมบัติ และศาสนสมบัติที่หาได้ยากให้คงอยู่ ซึ่งบรรดาผู้รู้ทั้งหลายพากันสรรเสริญ ด้วยเป็นคุณจริยาที่ควรเจริญดำเนินตามของคนวัดต่อมา เป็นบุพพจริยาที่ประทับใจของผู้รู้ทุกคน ดังนั้น คุณหญิงช้อย นายกนรชน จึงสมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติ อนุรูปตามอรรถแห่งพุทธภาษิตที่ตรัสสรรเสริญว่า

พฺรหฺมาติ มาตาปิตโร ปุพฺพาจาริยาติ วุจฺจเร
อาหุเนยฺยา จ ปุตฺตานํ ปชาย อนุกมฺปกา

ความว่า มารดาบิดาผู้อนุเคราะห์บุตรนั้น นักปราชญ์กล่าวว่า เป็นพรหมของบุตร เป็นบุพพาจารย์ของบุตร เป็นพระอรหันต์ผู้ควรบูชาของบุตร

อธิบายว่า เทพเจ้าในพรหมโลก เรียกว่าพรหม หรือเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ ที่ได้รับความยกย่องว่าพรหม หรือมหาพรหม เพราะเข้าใจว่า เป็นผู้สร้างโลก สร้างคนในโลก พรหมเหล่านั้น โดยปรกติเป็นผู้มากด้วยพรหมธรรม คือเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เมื่อเทียบกับมารดาบิดา ผู้ให้บุตรเกิด ผู้อนุเคราะห์บุตร ท่านก็มีพรหมธรรมในบุตรตลอดกาลเหมือนกัน คือนับแต่แรก เมื่อทราบว่าบุตรอยู่ในครรภ์ ท่านก็มีจิตคิดเมตตาในบุตร หวังให้บุตรสวยงาม มีกำลังดี ไม่มีโรค มีปัญญาดี พยายามหาโอสถมารับประทานบริหารครรภ์ด้วยเมตตาจิตตลอดเวลา เมื่อคลอดแล้ว ก็พยายามเลี้ยงดูรักษาให้ปลอดภัยจากหนาวร้อนจากสัตว์แม้ตัวเล็กๆน้อยๆ เช่นเรือด ไร ไม่ยอมให้มากัด มาต้อง ด้วยกรุณา เมื่อลูกได้รับการเลี้ยงดูอย่างดี ก็เติบโตขึ้น นั่ง ยืน เดินได้ ท่านก็มีมุทิตาจิตดีใจว่า ลูกนั่งได้แล้ว พูดได้แล้ว เล่าเรียนสำเร็จแล้ว ตลอดเวลา

ตามระยะอายุและผลงานของลูก จวบจนลูกมีเหย้าเรือนแล้ว ท่านจึงจะวางใจลงบ้าง ด้วยอุเบกขาธรรม ด้วยเห็นว่าลูกมีความรู้ความสามารถพอเลี้ยงตัวได้โดยสวัสดีแล้ว ด้วยจริยธรรม ๔ ประการนี้ สมเด็จพระชินสีห์จึงตรัสว่า ท่านเป็นพรหมของบุตร ควรที่บุตรจะนอบน้อมบูชาตลอดกาล

เนื่องจากมารดาบิดาได้เฝ้าสั่งสอนบุตรให้รู้จักว่า ผู้นี้เป็นมารดา ผู้นี้เป็นบิดา นี่เป็นปู่ เป็นย่า เป็นตา เป็นยาย เป็นต้น สอนให้รู้สิ่งควรรู้ ฝึกให้กราบ ให้ไหว้ ให้นุ่ง ให้ห่ม ให้พูดจาเรียบร้อย ฝึกสอนมาแต่เล็กแต่น้อย ก่อนครู ก่อนอาจารย์ ในโรงเรียน ตลอดเวลาที่อยู่กับท่านดังนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสสรรเสริญว่า มารดาบิดา เป็นบุพพาจารย์ของบุตร ด้วยท่านเป็นครู เป็นอาจารย์ก่อนใคร ๆ

ธรรมดาพระอรหันต์เจ้าทั้งหลาย มีเมตตาจิตแผ่ไปในสัตว์ไม่จำกัด ปรารถนาความสุขความเจริญแก่สรรพสัตว์ ไม่โกรธ ไม่ผูกโกรธ ไม่คิดประทุษร้ายตอบในสัตว์ผู้ประทุษร้ายท่านฉันใด มารดาบิดาก็ฉันนั้นมีจิตมากด้วยเมตตาในบุตร ไม่ประสงค์ให้อันตรายใด ๆ เกิดขึ้นแก่บุตร ที่สุดแม้ใบไม้จะหล่นมาถูกต้องบุตรก็ไม่ประสงค์ ไม่คิดอาฆาตจองเวรบุตรผู้ล่วงเกินท่าน คิดให้อภัยบุตรอยู่ตลอดเวลา เหตุนั้นพระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสว่า มารดาบิดาเป็นพระอรหันต์เจ้าผู้ควรแก่การบูชาของบุตรตลอดกาล

คุณหญิงช้อย นายกนรชน นอกจากจะเป็นกัลยาณชนบำเพ็ญตนเป็นประโยชน์แก่บ้านแก่วัดดังกล่าวแล้ว ท่านยังพร้อมด้วยสารธรรม สร้างชีวิตของท่านให้มากด้วยสาระ สมเป็นพุทธมามกะที่สุด ต้องด้วยโอวาทของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ยกตั้งไว้ว่า

สทฺธาย สีเลน จ ยา ปวฑฺฒติ
ปญฺญาย จาเคน สุเตน จูภยํ
สา ตาทิสี สีลวตี อุปาสิกา
อาทียติ สารมิเธว อตฺตโน

ความว่า สตรีใด เจริญด้วยธรรม 5 ประการ คือ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา สตรีนั้น เป็นผู้มีศีล มั่นคง เป็นอุบาสิกามั่นในพระรัตนตรัย ย่อมถือเอาสาระของชีวิตไว้ได้ในโลกนี้

ตามนัยแห่งพระโอวาทแสดงชัดว่า บรรดาทรัพย์สมบัติทั้งหลายในโลกนี้ไม่ว่าจะเป็นสังหาริมทรัพย์ ทรัพย์เคลื่อนที่ได้เช่น เครื่องรัตนะทั้งหลาย มีเพชร นิล จินดา และเงินทองเป็นต้นก็ดี รวมทั้งยวดยานพาหนะ เช่น รถเรือ รวมทั้งช้าง ม้าโค กระบือเป็นต้นก็ดี จะเป็นอสังหาริมทรัพย์ ที่เคลื่อนจากที่ไม่ได้ เช่นบ้านเรือน ที่ดิน เรือกสวน ไร่นา ก็ดีทั้งหมดนี้ หาใช่เป็นสาระของชีวิตไม่ แม้ในปัจจุบันนี้เอง ทั้งที่ตนรักษาอยู่ เห็นอยู่ รู้อยู่ ทรัพย์สมบัติเหล่านั้น ก็ยังมีอันตรายบีบปี้ ด้วยราชภัย โจรภัย อัคคีภัย อุทกภัย รวมทั้งโรคภัยที่เกิดขึ้นในร่างกาย ช่วยผลาญให้ย่อยยับอีก บางครั้งทรัพย์อันสูงด้วยค่าที่ตนรักตนถนอมนั่นแล กลับเป็นสื่อเรียกผู้ร้ายให้มาฆ่า พร่าชีวิตแย่งเอาทรัพย์อันนั้นไป ทรัพย์มีค่ากลับเป็นภัยที่น่าเกรงอีก แม้ในโลกทรัพย์ทั้งหลาย ก็หาได้เป็นสาระของชีวิต สมกับที่เราหาเรารักษาไม่เลยดังนั้น ผู้รู้ทั้งหลายจึงไม่ยกย่องว่าเป็นของประเสริฐ เพราะทำความลำบากแก่การรักษาอย่างยิ่งโดยปรกติ เอาติดตัวไปไหนมาไหนก็ไม่สะดวก ลำบากกาย ลำบากใจ บางครั้งเราจะรู้สึกว่าสู้ไม่มีไม่ได้ สบายใจกว่าเป็นไหนๆ ฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงตรัสสอนพุทธบริษัทให้สั่งสมทรัพย์ คือธรรมสมบัติไว้ ว่าเป็นสาระของชีวิต เพราะปลอดอันตรายทั้งปวง ทั้งในโลกนี้และโลกไหน ๆ ด้วยจะได้ยกขึ้นพรรณนาพอเป็นธรรมประกาศบุพพจริยาของคุณหญิงช้อย นายกนรชนเพื่อเป็นเนตติของอนุชนทั้งหลายพอสมควรคือ

๑. ศรัทธา ความเชื่อ คุณข้อนี้เป็นธรรมทรงกำลัง เป็นคุณากร เกื้อกูลกุศลธรรมทั้งหลายอื่น ปรกติคนเรา ถ้าขาดศรัทธา ไร้การเชื่อถือแล้ว ก็หมดกำลังใจในอันจะปฏิบัติธรรมเหล่าอื่นทั่ว ๆ ไป กุศลธรรมเหล่าอื่นจะเกิดขึ้นไม่ได้ หากเว้นศรัทธาเสีย เมื่อมีศรัทธาแล้วเรื่องงานในธุระนั้น ๆ ก็ไม่ลำบากในการจำเริญดังคำที่ผู้รู้สรรเสริญไว้ว่า สทฺธา ทุกฺขนิวารณํ ศรัทธาห้ามเสียซึ่งความยาก อธิบายว่า ถ้าขาดศรัทธาแล้ว ไม่ว่าจะทำอะไร เป็นไม่สำเร็จด้วยยากเข็ญไปทุกอย่าง ย่อท้อ กลัวร้อน กลัวอดอยาก กลัวจะไม่เกิดผลดังที่มุ่งหมาย กลัวไปต่าง ๆ นา ๆ ไม่มีกำลังใจจะทำ ตรงข้ามกับคนมีศรัทธา ซึ่งมีกำลังใจเข้มแข็ง ในการปฏิบัติงานไม่พรั่นพรึงต่อความลำบากทุกประการ ด้วยเชื่อว่า จะสำเร็จ จะเกิดผลดีดังมั่นหมายจะไม่ทอดธุระจะขมักเขม้นไม่ปล่อยเวลาให้ล่วงไปเปล่าพยายามถือเอาประโยชน์จากการงานในเวลาเช่นนั้นไว้ได้

สทฺธา ทุติยา ปุริสสฺส โหติ ศรัทธาเป็นเพื่อนสองกับความเปลี่ยวใจ ของบุคคลผู้ต้องการบุญมิให้ท้อถอย มุ่งหน้าแต่จะทำให้เสร็จสมมโนรถที่มั่นหมาย ศรัทธายังเป็นสาระสร้างธรรมทั้งหลาย อีกประการหนึ่งด้วย

๒. ศีล คือความรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย ตามวิสัยแห่งสัตบุรุษ ไม่ล่วงเกินข้อห้ามทำตามข้ออนุญาต จำแนกเป็นศีล ๕ ศีล ๘ อันผู้ครองเรือนจะพึงสังวร ตามอาคาริยวินัย แท้จริงศีลนั้น มุ่งเอาปรกติกาย วาจา โดยเห็นคุณค่าของกิริยาเรียบร้อย และเห็นโทษของความประพฤติไม่เรียบร้อย เยี่ยงอนารยชนแล้วเว้นไกลไม่อนุวัตรตาม ปรกติของสัตบุรุษ คือคนดีย่อมมีศีลเป็นสาระ มีกิริยาที่ทำ และถ้อยคำที่พูด เรียบร้อยสุภาพ ไม่หยาบคาย ฟังไพเราะเสนาะหู อันผู้รู้ทั้งหลายสรรเสริญแม้ผู้นั้นจะไม่ได้สมาทานศีล หากแต่มีความประพฤติเรียบร้อย อนุวัตรตามศีลนักปราชญ์มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ก็สรรเสริญว่าเป็นผู้มีศีล ตั้งอยู่ในอริยธรรม ด้วยมีความประพฤติดีเป็นวิสัย เห็นโทษในความประพฤติผิดธรรมผิดวินัย ไม่เรียบร้อยแล้ววิรัติไม่ประพฤติไม่ปฏิบัติตามผู้มีศีล จึงเป็นผู้มีความประพฤติงาม น่าเลื่อมใส น่าสรรเสริญยิ่งกว่าบุคคลที่มีมากด้วยอาภรณ์ เพชร นิล จินดา ไร้ความสุภาพทางกิริยาวาจาเป็นไหน ๆ คนมีกิริยาวาจาเรียบร้อย ดูน่ารัก น่าชม น่าคบหา น่าสมาคมกว่า เหตุนั้น พระบรมศาสดาจึงตรัสว่า สีลํ อาภรณํ โลเก ศีลเป็นเครื่องประดับที่สวยงามในโลก สีลํ ยาว–ชรํ สาธุ ศีลเป็นเครื่องประดับที่งามตราบเท่าชรา ไม่ต้องหามาตบแต่งใหม่ ไม่ต้องกลัวใครจะมาลักมาแย่งเอาไป เป็นคุณที่มีค่าทุกสมัยตลอดกาล ศีลจึงเป็นสาระของชีวิตที่ยืนนานประการหนึ่ง

๓. สุตะ คือการฟัง ซึ่งอาศัยโสตประสาท เป็นอุปกรณ์ สร้างความรู้ ความสามารถให้เกิดแก่ผู้ตั้งใจฟัง ตั้งใจสำเนียก ตั้งใจศึกษา ดังนั้น การฟัง จึงเป็นปัจจัยให้ความสำเร็จความปรารถนา ซึ่งมีคุณค่าที่เหลือจะประมาณได้ บรรดาพระอรหันต์ทั้งหลาย นับแต่พระสารีบุตรพุทธอัครสาวกลงมา ก็อาศัยการฟังธรรม จึงได้บรรลุอริยมรรค อริยผล ถ้าเว้นการฟังแล้ว ก็ไม่อาจบรรลุโดยลำพังปัญญาของตนได้ ที่สุดแม้บรรดาเรา ๆ ทุกคน ที่มีความรู้เลี้ยงตนรักษาตนอยู่ทุกวันนี้ ก็อาศัยการฟังเป็นมูลฐานเป็นเบื้องต้น เริ่มแต่ฟังมารดาบิดาพร่ำสอน ฟังครูอาจารย์ในโรงเรียนพร่ำสอน ตลอดจนได้รับอบรมจากท่านผู้มีความรู้ดี เป็นปัจจัยให้เรามี

ความรู้ดีขึ้น มีปัญญาดีขึ้นโดยลำดับ สามารถทำงานเป็นอาชีพได้ สมด้วยนัยพุทธภาษิตว่า สุสฺสูสํ ลภเต ปญฺญํ ฟังด้วยดี ย่อมได้ปัญญา นับว่า การฟังเป็นปฏิปทา ทำชีวิตเป็นแก่นสารประการหนึ่ง

๔. จาคะ คือการยินดีสละให้ด้วยน้ำใจดี ด้วยอัธยาศัยอันงาม ของบุคคลผู้อยู่ร่วมรวมกันระหว่างคนในเรือนเดียวกัน ในหมู่บ้านเดียวกัน ในสังคมเดียวกัน ตามวิสัยของคนดีจะพึงเอื้อเฟื้อเจือจาน ตามควรแก่ฐานะ ควรแก่กำลัง ควรแก่เหตุ ปรกติของคนอยู่ร่วมกัน ย่อมมีอัธยาศัยอันงามเกื้อกูลกัน อนุเคราะห์กัน มีมากให้มาก มีพอประมาณให้พอประมาณ มีน้อยให้น้อย ไม่ให้เสียเลยไม่เหมาะ ด้วยการให้เป็นทางผูกไมตรีจิต ให้ปรารถนาดีต่อกัน สมดังวจนะประพันธ์พุทธภาษิตว่า ททํ มิตฺตานิ คนฺถติ ผู้ให้ย่อมผูกไมตรีไว้ได้ การให้ยังเป็นปัจจัยป้องกันศัตรู บรรเทาความเกลียดชัง ให้ปรารถนาดีต่อช่วยเหลือกันในยามเดือดร้อน ในความต้องการความช่วยเหลือเป็นการยกฐานะของตนให้สูงขึ้น ควรแก่คารวะ เพราะแสดงกุศลจิตให้ปรากฏออกมาให้คนรู้คนเห็น การยินดีให้จึงเป็นสาระของชีวิตประการหนึ่ง

๕. ปัญญา คือความรู้ดี ความรู้ทั่ว ได้แก่ความรอบรู้ทันต่อเหตุผลของเรื่องนั้น ๆ เช่น รู้ว่าเหตุที่เกิดอย่างนี้จะมีผลข้างหน้าอย่างนั้น ผลอย่างนั้นมาแต่เหตุอย่างนั้น กับจะเป็นปัจจัยให้เกิดเหตุอย่างนั้นสืบไปอีก ปัญญานี้ ท่านจำแนกออกเป็นหลายประเภทด้วยกัน คือสหชาติปัญญา ปัญญาที่ได้มาพร้อมกับเวลาเกิด ๑ สุตมยปัญญา ปัญญาที่ได้จากการฟัง การเล่าเรียน ๑ จินฺตามยปัญญา ปัญญาที่ได้มาจากการคิด ๑ ภาวนามยปัญญา ปัญญาที่ได้มาจากการอบรม ๑ ปัญญาเป็นคุณชาติสร้างความสามารถให้บุคคล มีชีวิตรุ่งโรจน์อย่างน่าอัศจรรย์ไม่คิดว่าจะเป็นเช่นนั้นได้ก็เป็นได้ และเป็นมามากแล้ว และยังเป็นต่อไปอีกด้วยอานุภาพแห่งปัญญา สมด้วยพุทธภาษิตที่ตรัสสรรเสริญปัญญาว่า ปญฺญา นรานํ รตนํ ปัญญาเป็นรัตนะ คือแก้วอันประเสริฐของนรชน ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก ปญฺญา หิ เสฏฺฐา กุสลา วทนฺติ คนฉลาดย่อมกล่าวยืนยันว่า ปัญญาเป็นคุณประเสริฐสุด ปญฺญาย ปริสุชฺฌติ คนจะบริสุทธิ์ได้เพราะปัญญา โดยบรรหารนี้แสดงว่าปัญญาเป็นสาระอันสูงสุดของชีวิตประการหนึ่ง

ทุกคนที่รู้จักคุณหญิงช้อย นายกนรชน จะยกย่องยืนยันเป็นอย่างเดียวกันว่า คุณหญิงช้อย นายกนรชนเป็นกุลสตรีบริบูรณ์ด้วย ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา เป็นสาระของชีวิต

อย่างเปิดเผย ยิ่งคุณหญิงเจริญด้วยชนมายุมากขึ้น สาระธรรมทั้ง ๕ ก็ยิ่งแน่นแฟ้น แปลว่าเป็นคุณธรรมคงที่ไม่ตกต่ำ อยู่ในฐานะของอุบาสิกา เพราะมั่นอยู่ในพระรัตนตรัยตลอดชีวิต สมดังพุทธภาษิตที่ยกไว้ข้างต้นว่า

ลทฺธาย สีเลน จ ยา ปวฑฺฒติ

ปญฺญาย จาเคน สุเตน จูภยํ

สา ตาทิสี สีลวตี อุปาสิกา

อาทิยติ สารมิเธว อตฺตโน

ความว่า สตรีใด เจริญด้วยธรรม ๕ ประการ คือ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา สตรีนั้นเป็นผู้ มีศีล มั่นคง เป็นอุบาสิกามั่นอยู่ในพระรัตนตรัย ย่อมถือเอาสาระของชีวิตไว้ได้ในโลกนี้

เมื่อคุณหญิงช้อย นายกนรชน ประคองตนอยู่ในสาระธรรมประจำชีวิตตลอดมา เป็นกุลสตรีที่มีปฏิปทาสะอาด ปราศจากโทษถือเอาประโยชน์ทั้งสองประการคือ ประโยชน์ในภพนี้และประโยชน์ในภพหน้าไว้ได้เป็นอย่างดี เป็นธรรมจารี มีความประพฤติปราศจากราคี ควรแก่การอัญชลีในที่ทุกสถาน สมด้วยพระพุทธบรรหารว่า

โย ธมฺมจารี กาเยน   วาจาย อุทเจตสา

อิเธว นํ ปสํสนฺติ   เปจฺจ สคฺเค ปโมทติ

ความว่า ผู้ใด มีปรกติประพฤติธรรม ด้วยกาย วาจา ใจ ผู้รู้ทั้งหลายย่อมสรรเสริญผู้นั้นในโลกนี้ เมื่อผู้นั้นจากโลกนี้ไปแล้ว ย่อมบันเทิงรื่นเริงอยู่ในสวรรค์

อิมินา ปุญฺญกัมเมนะ ขอส่วนแห่งบุญที่คณะบุตรธิดา และญาติได้ร่วมกันบำเพ็ญทั้งหมดนี้จงสำเร็จแก่คุณหญิงช้อย นายกนรชนในอุปัติภพ สมดังเจตนาปรารภของคณะบุตรธิดา ซึ่งตั้งใจบำเพ็ญเป็นปัจโจปการกิจ จงสัมฤทธิ์ จงสัมฤทธิ์ ดังอุทิสสนเจตนาพระธรรมเทศนาพอสมควรแก่เวลา ด้วยประการฉะนี้

อุปสันตธรรมเทศนา

ของ

พระพุทธิวงศมุนี วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

แสดง

งานสตมวารศพ คุณหญิงช้อย นายกนรชน

๒๙ มกราคม ๒๕๒๐

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
สนฺตํ ตสฺส มนํ โหติ สนฺตา วาจา จ กมฺม จ
สมฺมทญฺญา วิมุตฺตสฺส อุปสนฺตสฺส ตาทิโนติ ฯ

บัดนี้ จักรับประทานแสดงพระธรรมเทศนาในอุปสันตคาถา ฉลองศรัทธาประดับบัญญาบารมีโดยสมควรแก่กุศลบุญราศีทักษิณานุปทาน อันบุตรธิดาหลานเหลนและญาติมิตรได้มีสมานฉันทจิตพร้อมเพรียงกันบำเพ็ญให้เป็นไป ในอภิลักขิตสมัยสตมวารศพ คุณหญิงช้อย นายกนรชน ด้วยอำนาจความกตัญญูกตเวทีอันมีมากมั่นในอัธยาศัย และอปจายนมัยกุศลสัมมาปฏิบัติ เพื่ออุทิศผลอานิสงฆ์วิบากสมบัติสนองคุณ ตามประเพณีนิยมในพระพุทธศาสนา กุศลราศีทักษิณานุปทานสัมมาปฏิบัติทั้งปวงนี้ เมื่อกล่าวในฐานะที่คุณหญิงช้อย นายกนรชน เป็นมารดา จัดเป็นมาตาปิตุอุปัฏฐานะที่บุตรธิดาจะพึงปฏิบัติบำรุงประการหนึ่ง ซึ่งเป็นหน้าที่สุดท้ายในหน้าที่ ๕ ประการดังปรากฏในสิงคาโลวาทสูตร ความว่า "เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน" ดังนี้ ฯ เมื่อกล่าวในฐานะที่ท่านเป็นผู้มีคุณธรรมความดีอันมีแก่ตน ๆ ก็จัดว่าได้บูชาท่านผู้ควรบูชา และปฏิบัติต้องตามพระโอวาทานุสาสนีประการหนึ่ง ซึ่งปรากฏตามพระพุทธภาษิตคาถาตอนหนึ่ง ในติโรกุฑฑสูตร ความว่า "เมื่อตามระลึกถึงคุณธรรมความดีของท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว บุคคลผู้อยู่ ณ ภายหลังพึงตามเพิ่มให้ซึ่งทักษิณาทาน" ดังนี้ ฯ เมื่อกล่าวในฐานะที่คุณหญิงช้อย นายกนรชน เป็นญาติผู้ใหญ่มากด้วยวัยและอายุถึง ๙๔ ปีเป็นวุฑฒบุคคลจัดเป็นอปจายนมัยกุศล สำเร็จด้วยความประพฤติอ่อนน้อมเคารพต่อท่านผู้เจริญวัยในหมู่ญาติและในสกุลวงศ์ ด้วยฐานะดังกล่าวมาโดยย่อ ๓ ประการนี้ เมื่อบุคคลใดมาประพฤติและปฏิบัติให้เป็นไปย่อมได้รับความสรรเสริญในปัจจุบันเป็นผล ปรากฏตามนิพนธภาษิตความว่า "เป็นผู้อันบุคคลจะพึงสรรเสริญในปัจจุบัน" ดังนี้ ฯ

คุณหญิงช้อย นายกนรชน นั้น เมื่อจะกล่าวถึงคุณธรรมความดีแล้ว ย่อมจักมีเป็นอันมากจนยากที่จะนำมาแสดงให้หมดในโอกาสนี้ได้ เพียงแต่กล่าวว่า ท่านเป็นผู้มีอายุมากถึง ๙๔ ปีเท่านี้ก็จักชี้ให้เห็นคุณธรรมได้หลายประการ เพราะผู้ที่มีอายุมากถึง ๙๔ ปีได้นั้น ประการหนึ่งแสดงว่าในชาติก่อน ท่านเป็นผู้ไม่เคยฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเลย เพราะผู้ที่เคยฆ่าสัตว์ตัดชีวิตของสัตว์อื่นมาก่อนนั้นท่านผู้รู้กล่าวว่า เป็นผู้มีอายุสั้นพลันตาย แต่ผู้ที่มีอายุยืนยาวเป็นผู้มีเมตตากรุณาไม่ฆ่าสัตว์มาเลยและเมื่อท่านเกิดมามีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน อุปถัมภกกรรมคือความเป็นผู้มีเมตตากรุณาย่อมสนับสนุนให้เป็นไปอีก ซึ่งมารดาที่ดีนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า "มาตา มิตฺตํ สเก เฆเร" มารดาเป็นมิตรในเรือนของตน ดังนี้ ๆ ความเป็นมิตรก็คือความเป็นผู้มีเมตตาความหวังความดีต่อผู้อื่นเป็นวิหารธรรมเป็นสำคัญ ยิ่งไปกว่านั้น มารดาบิดาที่ได้ชื่อว่าเป็นพรหมของบุตรธิดานั้น ก็เพราะมีเมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขาธรรมต่อบุตรธิดานั้น ๆ โดยสมควร คุณหญิงช้อยนายกนรชน เป็นผู้มีอายุยืน เพราะเมตตากรุณาธรรมมีมากมั่นในอัธยาศัย แต่ที่กล่าวมานี้ ยังไม่สำคัญเท่าที่จะกล่าวต่อไป คือคุณหญิงช้อย นายกนรชน นั้น ท่านได้ประสพปิยวิปโยคทุกข์อย่างเหลือแสนในเมื่อท่านผู้สามี คือพระยานายกนรชน และบุตรชาย ถูกจับกุมและคุมขัง ในความผันผวนในทางการเมือง ซึ่งในสมัยนี้อาจจะเห็นว่าเป็นเรื่องเล็ก แต่สมัยนั้น นับว่าเป็นทุกข์อย่างยิ่ง เพราะผู้ที่ถูกจับกุมและคุมขังในเรื่องการเมืองนี้ บรรดาญาติหรือผู้ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้อง ได้รับความกระทบกระเทือนทางจิตใจเป็นอย่างมาก ถึงกับยากที่จะมีผู้คบหาสมาคมด้วยเป็นต้น แต่คุณหญิงท่านนับว่าเป็นผู้มีกำลังใจเข้มแข็งยิ่ง ที่สามารถผ่านพ้นปิยวิปปโยคทุกข์นั้น ๆ มาโดยตลอด และมีอายุยืนมาจนถึงปัจจุบัน ความข้อนี้จึงเป็นสำคัญยิ่งกว่าดังกล่าวมาแต่ต้น ๆ

อันบุคคลผู้ที่สามารถนำชีวิตความเป็นอยู่ของตนให้ผ่านพ้นภัยพิบัติ และอุปสรรคนานาประการมาเป็นอย่างดีเช่นนี้ ต้องอาศัยกำลังใจเป็นสำคัญ ถ้าเป็นผู้มีกำลังใจไม่มั่นคงแล้ว ย่อมจักไม่สามารถดำรงตนอยู่ได้ด้วยดี กำลังใจที่สำคัญยิ่งนั้น คือความสามารถที่จะสงบระงับดับความฟุ้งซ่านนั้น ๆ ได้ คือทำใจให้มั่นคงที่อยู่เสมอ ถ้ายิ่งสามารถควบคุมให้สงบครบทั้ง ๓ คือทั้งกายวาจาและจิตใจได้แล้ว ย่อมจักเป็นการดีอย่างยิ่ง ซึ่งถ้าบุคคลใดประพฤติปฏิบัติได้ ชื่อว่าปฏิบัติตรงตามพระบรมพุทธานุสาสน์ที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแสดงไว้ ดังนัยแห่งพระพุทธภาษิต

บรรหารที่ได้รับประทานนำมาเป็นอุเทศบทนั้นว่า "สนฺตํ ตสฺส มนํ โหติ" เป็นต้น แปลความว่า ท่านผู้มีใจสงบ มีวาจาสงบ และมีกายกรรมสงบ เป็นผู้รู้ชอบ หลุดพ้นแล้ว ย่อมสงบคงที่ ดังนี้ ฯ

อธิบายความตามนัยะแห่งพระพุทธภาษิตคาถานี้ว่า อุปสันตบุคคล คือบุคคลผู้สงบระงับนั้นเป็นผู้มีลักษณะ ๕ ประการ คือ สงบใจ ๑ สงบวาจา ๑ สงบกาย ๑ มีปัญญารู้ชอบ ๑ และมีวิมุตติหลุดพ้นได้ ๑ จึงจะให้ได้รับผลคือความเป็นผู้สงบระงับและความเป็นผู้คงที่อยู่เสมอ ๑ ฯ ใน ๕ ประการนั้น ข้อต้นคือใจสงบนั้น ได้แก่มโนสุจริต ความประพฤติดีทางใจ ตรงกันข้ามจากมโน-ทุจริต ความประพฤติชั่วทางใจ และเว้นจากอภิชฌาความเพ่งเล็ง พยาบาทความคิดปองร้าย และมิจฉาทิฏฐิความเห็นผิด เป็นจิตประกอบด้วยสันโดษคือพอใจด้วยของ ๆ ตน และประกอบด้วยเมตตาปรารภสุขให้แก่ผู้อื่น สัมมาทิฏฐิเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม อันเป็นเครื่องอุปถัมภ์ให้เป็นจิตบริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ประดุจดังน้ำอันใสสะอาด ปราศจากนิวรณ์เครื่องกางกั้น อันจำแนกได้เป็น ๕ ประการ คือ

กามฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในกามารมณ์ ๕ มีรูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะ เมื่อผสมเข้ากับจิต ก็ชักจูงให้ผิดจากปกติ เหมือนน้ำใสอันถูกระคนด้วยสิ่งต่าง ๆ ไม่เป็นทางแห่งความสงัด จึงจัดว่าเป็นนิวรณ์ ฯ

พยาบาท ความฉุนเฉียวโกรธแค้นคิดร้ายคิดล้างผลาญ มีอาการดังน้ำอันเดือดพล่านด้วยแรงไฟ ฯ

ถีนะมิทธะ ความคร้านกายคร้านใจและง่วงเหงา เป็นเครื่องกันขวางไม่ให้ถือเอาประ-โยชน์ เป็นประดุจน้ำที่มีจอกแหนเข้าปิดบัง ฯ

อุทธัจจะกุกกุจจะ ความฟุ้งซ่านรำคาญ มีอาการมักจืดจางต่อคุณธรรมความดี มีอุปมาดังน้ำอันถูกลมพัดให้กระเพื่อมเป็นละลอกอยู่ร่ำไป ฯ

วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัยไม่ตกลง ไม่สามารถปลงใจในสัมมาปฏิบัติเป็นต้นอันจัดเป็นนิวรณ์ที่ครบ ๕ มีอุปมาดังน้ำอันขุ่นมัวเป็นเปือกตม ฯ

เมื่อนิวรณ์เหล่านี้เข้าผสมอยู่กับใจ ก็ขวางกั้นบีบคั้นใจให้คิดถอยหลังลังเลรวนเรมืดมนธ์ สมัยใด จิตใจไม่ปะปนระคนด้วยนิวรณธรรมเหล่านี้ สมัยนั้น จิตใจก็มีความสงบเป็นเครื่องหมาย

อาจสนับสนุนวาจาและกายให้พูดให้ทำแต่การอันจะเป็นไปเพื่อผลอันพึงปรารถนา ต้องด้วยพระ-พุทธภาษิตคาถา ความว่า "ถ้าบุคคลมีใจผ่องใสแล้ว จะพูดก็ตาม จะทำก็ตาม ความสุขย่อมอำนวยตามเขาไปเพราะเหตุนั้น เหมือนเงาไปตามตัวบุคคลผู้เป็นเจ้าของฉะนั้น" ฯ

ประการที่ ๒ วาจาสงบนั้น ได้แก่วจีสุจริต ความประพฤติดีทางวาจา ตรงกันข้ามจากวจีทุจริต ความประพฤติชั่วทางวาจา คือเจรจาแต่คำสัตย์คำจริงอันเป็นประโยชน์และเป็นธรรมชักนำชุมชนไว้ในสามัคคีธรรม พูดแต่ถ้อยคำอันอ่อนหวาน พูดจามีหลักมีฐานเป็นที่ไว้วางใจได้อันเป็นอาการแห่งความสงบทางวาจา ฯ

ประการที่ ๓ กายสงบนั้น ได้แก่กายสุจริต ความประพฤติดีทางกาย ตรงกันข้ามจากกายทุจริต ความประพฤติชั่วทางกาย คือมีเมตตากรุณาช่วยขวนขวายป้องกันรักษาชีวิตของผู้อื่นเผื่อแผ่แบ่งปันเฉลี่ยสิ่งของ ๆ ตนที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ควรให้ปัน สันโดษสำรวมในกามรักษาพรหมจรรย์ไว้ และพยายามตั้งตนให้ได้ในความดี ไม่เป็นเหตุให้แตกสามัคคีและเป็นที่รังเกียจสงสัยจนได้รับอานิสงฆ์ของความปฏิบัติเช่นนั้น คือแม้ตนก็ย่อมติเตียนตนไม่ได้ ท่านผู้รู้ใคร่ครวญแล้วย่อมยกย่องสรรเสริญและเกียรติคุณคือชื่อเสียงอันดีงามย่อมฟุ้งเฟื่องไป อันเป็นผลให้กายสงบได้ ฯ

ประการที่ ๔ มีปัญญารู้ชอบนั้น คือเมื่อความสงบในไตรทวารปรากฏพร้อมเพียงกันแล้วจิตใจของผู้สงบเช่นนั้น ก็ตั้งมั่นไม่หวั่นไหว ดุจน้ำใสอันมีอยู่ในภาชนะอันสะอาด สามารถเป็นเครื่องบริโภคใช้สอยได้ตามประสงค์ และจิตใจอันตั้งอยู่สงบและมั่นคงเช่นนั้น ย่อมแลเห็นอรรถคือประโยชน์และธรรมคือความจริงได้อย่างแจ้งชัด ต้องตามความในพระพุทธภาษิตว่า "ผู้มีจิตตั้งมั่นแล้ว ย่อมรู้เห็นตามความเป็นจริง" ดังนี้ ฯ อันความรู้ความเห็นท่านองนั้น เป็นปัญญารู้ชอบอันประกอบด้วยอาการ ๓ คือ ความรู้ด้วยการเรียนรู้ตามชั้นการศึกษาที่จัดโดยความเป็นสภาวะเป็นขันธ์ ธาตุและอายตนะนั้น ๆ ได้ ด้วยสามารถเป็นเหตุเป็นผลควบคุมกันอยู่ และรู้จักกระจายออกและรวมเข้าเป็นปหานะฝ่ายละ และภาวนาฝ่ายอบรมให้เจริญ เรียกว่าญาตปริญญา ฯ ความรู้ด้วยการพิจารณาสอบสวนใคร่ครวญจับเหตุจับผลขึ้นวินิจฉัย กำหนดเห็นเป็นไตรลักษณ์ คือไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และหาตัวตนมิได้ ประจักษ์แจ้งเป็นยถาภูตญาณคือความรู้ตามความเป็นจริงอย่างไร เรียกว่าตีรณปริญญา ฯ ความกำหนดรู้สิ้นสงสัยจนละฉันทะความพอใจและสิเนหะอาลัยในขันธ์ ธาตุ อายตนะนั้น ๆ ได้ เรียกว่าปหานปริญญา ฯ ปริญญาทั้ง ๓ นี้ต่างเป็นกำลัง

สนับสนุนกันและกันให้เป็นไป อาจขจัดอวิชาความไม่รู้แจ้งอันเป็นมูลเหตุแห่งความติดพันในขันธ์ ๕ เป็นต้น เมื่อปริญญาทั้ง ๓ นั้น มีบริบูรณ์ในบุคคลผู้สงบใจ วาจา และกาย ก็อาจละลายเพิกถอนให้เป็นผู้หลุดพ้นจากความถือมั่นได้ ฯ

ประการที่ ๕ วิมุตติหลุดพ้นนั้น ได้แก่ความหลุดพ้นด้วยองคสมบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นการชั่วครั้งชั่วคราว เรียกตทังควิมุตติ ซึ่งสำเร็จด้วยองคคุณสมบัติที่อาจขจัดอกุศลธรรมอันเป็นคู่ปรับแห่งกันและกัน ฯ ความหลุดพ้นด้วยจิตที่ตั้งมั่นในอารมณ์อันเดียวมีกายานุปัสสนาสติปัฏฐานเป็นต้น เรียกวิกขัมภนวิมุตติ ซึ่งสำเร็จด้วยการฝึกจิตให้แนบสนิทปราศจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย ฯ ความหลุดพ้นได้อย่างเด็ดขาด เรียกสมุจเฉทวิมุตติ ซึ่งสำเร็จด้วยอริยมรรคเป็นเครื่องประหารให้เครื่องผูกรัดนั้น ๆ พินาศ จิตก็มีโอกาสปราศจากเครื่องกังวลตามชั้นแห่งมรรค มีผลเห็นประจักษ์ปรากฏเป็นผู้สงบคงที่ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

คุณหญิงช้อย นายกนรชน ได้ผ่านพ้นเรื่องระทึกใจ เรื่องระทมใจ ด้วยประการต่าง ๆ มาด้วยดี จนมีอายุยั่งยืนถึง ๙๔ ปี จึงได้ชื่อว่าเป็นผู้มีใจสงบ มีวาจาสงบ มีกายสงบ ประกอบด้วยเมตตากรุณาเป็นวิหารธรรม มีความหวังดีและหวังความสุขแก่ผู้อื่นเป็นที่ตั้ง เป็นผู้มีกามฉันทะและพยาบาทแต่น้อย เป็นที่รัก เป็นที่เคารพนับถือของบุตรธิดาและญาติมิตรโดยทั่วไป ดังปรากฏแก่ตาแก่ใจของผู้ที่มีวิสาสะคุ้นเคยนั้น ๆ เป็นอย่างดี อาศัยคุณธรรมความดีที่ท่านได้สะสมอบรมบำเพ็ญไว้แล้วนั้น ๆ จึงนำให้เป็นผู้มีอายุยืน มีความชื่นบานด้วยผลแห่งความดีนั้น ๆ ชื่อว่าเป็นผู้มีความชื่นบานในโลกทั้งสอง ต้องตามพระพุทธภาษิตสรรเสริญว่า

อิธ นนฺทติ เปจฺจ นนฺทติ
กตปุญฺโญ อุภยตฺถ นนฺทติ
ปุญฺญํ เม กตนฺติ นนฺทติ
ภิยฺโย นนฺทติ สุคตึ คโต ฯ

แปลความว่า บุคคลผู้มีบุญคือความดีอันได้กระทำแล้ว ย่อมชื่นบานในโลกนี้ ละโลกนี้ไปแล้วย่อมชื่นบาน ชื่อว่าย่อมชื่นบานในโลกทั้งสอง ย่อมชื่นบานในโลกนี้ว่า บุญอันเราได้กระทำไว้แล้ว ละโลกนี้ไปสู่สุคติย่อมชื่นบานยิ่งขึ้นไป ฯ

กุศลราศีทักษิณานุปทาน อันบุตรธิดาหลานเหลนและญาติมิตรได้บำเพ็ญให้เป็นไปแล้ว ได้ชื่อว่าเป็นกุศลราศีทักษิณาทานอันตั้งอยู่ดีแล้วในสงฆ์ ย่อมจักเป็นไปเพื่อเพิ่มเติมเสริมกุศลบารมีธรรมของคุณหญิงช้อย นายกนรชน โดยสมควรแก่ฐานะนิยมทุกประการ ฯ

รับประทานแสดงพระธรรมเทศนา ฉลองศรัทธาประดับปัญญาบารมี โดยสมควรแก่กุศลบุญราศีทักษิณานุปทาน มีนัยดังวิสัชนามา เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

ปกิณณกะเทศนา

โดย

พระเทพญาณเวที

แสดงในวันฌาปนกิจศพ

คุณหญิงช้อย นายกนรชน (ช้อย ปริยานนท์)

ณ ฌาปนสถานวัดระฆังโฆสิตาราม กรุงเทพมหานคร

เมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๐

นมตฺถุ รตนตฺตยสฺส ฯ
อิธ นนฺทติ เปจฺจ นนฺทติ
กตปุญฺโญ อุภยตฺถ นนฺทติ
ปุญฺญํ เม กตนฺติ นนฺทติ
ภิยฺโย นนฺทติ สุคตึ คโต.

บัดนี้ จะแสดงพระธรรมเทศนา ประดับสติปัญญาบารมี โดยสมควรแก่กุศลทักษิณานุปทานกิจ ซึ่งบรรดาบุตรธิดา พร้อมด้วยญาติมิตร วิสสาสิกชนผู้ใหญ่ผู้น้อยได้บำเพ็ญอุทิศแด่ คุณหญิงช้อย นายกนรชน (ช้อย ปริยานนท์) ผู้ถึงแก่มรณกรรมล่วงไปแล้วเป็นลำดับมาในวาระครบ ๗ วัน ครบ ๕๐ วัน และครบ ๑๐๐ วัน ตามประเพณีนิยม และในโอกาสต่อไปนี้ จะได้ทำการฌาปนกิจ ก็พร้อมใจกันบำเพ็ญกุศลอุทิศ อีกวาระหนึ่งเป็นธรรมบรรณาการมาตาปิตุอุปัฏฐานกิจด้วยกตัญญูกตเวทิตาธรรม สนองคุณอันเป็นไปตามบัณฑิตวิสัยสัมมาปฏิบัติด้วย คุณหญิงช้อย นายกนรชน (ช้อย ปริยานนท์) นั้น เป็นบุพพการีผู้มีคุณแก่บุตรธิดาทั้งหลายเป็นเอนกประการตามฐานะของผู้เป็นมารดาอันแท้จริงทุกประการ จริงอยู่ มารดาที่ดีย่อมทำกิจที่ทำได้ด้วยยาก เพื่อหวังดีแก่บุตรและธิดา ดังข้อความที่มีมาในโสณนันทชาดกตอนหนึ่งว่า มารดาย่อมปกครองรักษาทรัพย์สมบัติทั้ง ๒ ส่วน คือของมารดาและของบิดาไว้ให้บุตรและธิดา ด้วยตั้ง

ใจว่า ทรัพย์ทั้ง ๒ ส่วนนั้นจงเป็นของบุตรและธิดา ดังนี้ ฯ อนึ่ง สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญคุณูปการของมารดาบิดาที่มีแก่บุตรและธิดา ไว้ในสพรหมสูตรด้วยพุทธนิพนธ์คาถาว่า

พฺรหฺมาติ มาตาปิตโร ปุพฺพาจริยาติ วุจฺจเร
อาหุเนยฺยา จ ปุตฺตานํ ปชาย อนุกมฺปกา

ความว่า มารดาบิดาผู้มีความกรุณาต่อบุตรบัณฑิตกล่าวว่า เป็นพรหม เป็นบุรพาจารย์ และเป็นทักขิเณยยบุคคลของบุตรและธิดา ดังนี้ ฯ

อุบัติพรหม พรหมโดยกำเนิด เกิดในพรหมโลกเพราะอาศัยคุณธรรมคือฌานสมาบัติ มีธรรมเป็นเครื่องอยู่ประจำใจ ๔ อย่าง คือ เมตตา ความรักความสงสารในสรรพสัตว์อันจืดสนิท ไม่เจือด้วยกามราคะ กรุณา ความเอ็นดูหวั่นใจในทุกข์ปรารถนาเปลื้องทุกข์ของสรรพสัตว์ผู้มีทุกข์ มุทิตา พลอยยินดีในลาภยศ สุขสรรเสริญของสรรพสัตว์ไม่ริษยา อุเบกขา วางเฉยในสัตว์ผู้พ้นวิสัยที่จะช่วยเหลือ ธรรม ๔ อย่าง เหล่านี้ชื่อว่า พรหมวิหารธรรม มีอยู่เป็นปกติฉันใด มารดาบิดาก็มีพรหมวิหารธรรม เพื่อบุตรและธิดาอยู่เป็นปกติฉันนั้น คือ เมื่อบุตรหรือธิดามีความเป็นอยู่เป็นสุขมีความสำราญเป็นปกติแล้ว มารดาบิดาก็มีจิตปรารถนาขอให้เป็นเช่นนั้นเสมอไป ฯ เมื่อบุตรหรือธิดาได้เสวยทุกข์เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง แม้แต่เล็กน้อย มารดาบิดาก็มีจิตสงสาร ตั้งใจขอให้พ้นจากความทุกข์นั้นเสีย เมื่อบุตรหรือธิดาเจริญวัยขึ้น หรือมีชื่อเสียงได้ลาภ ได้ยศมีความสุข มีคนสรรเสริญ มารดาบิดาก็มีความยินดีปรีดาปราโมทย์ เมื่อบุตรหรือธิดาตั้งตนเป็นหลักฐานดีแล้วมารดาบิดาก็ค่อยวางอารมณ์คลายความห่วงใย มารดาบิดามีจิตประกอบด้วยพรหมวิหารธรรม เห็นปานดังนี้ในบุตรหรือธิดา จึงได้ความยกย่องว่าเป็นพรหมของบุตรและธิดา มารดาบิดาเป็นผู้สั่งสอนบุตรและธิดามาก่อนอาจารย์อื่น จึงควรได้รับความยกย่องว่าเป็นบุรพาจารย์ของบุตรและธิดา เมื่อว่าด้วยผู้ที่ควรเกื้อกูลสักการะบูชา มารดาบิดาก็เป็นผู้หนึ่ง ที่ควรได้สักการะบูชาจากบุตรธิดา จึงควรยกย่องว่าเป็นผู้ควรทักษิณาของบุตรและธิดา คุณหญิงช้อย นายกนรชน (ช้อย บริยานนท์) ก็น่าสรรเสริญว่าเป็นผู้สมควรโดยธรรมนั้น ๆ ไม่บกพร่อง มิใช่แต่เท่านั้น ท่านยังมีจริยาสมบัติส่วนตัว เช่นเสงี่ยมเจียมตนอยู่เป็นปรกติ อันความเสงี่ยมเจียมตนนี้ก็เป็นคุณธรรมอันสำคัญ เป็นเหตุสร้างความนิยมรักใคร่นับถือแก่คนอื่น คุณธรรมข้อนี้ จัดเป็นสัปปุริส

ธรรมข้อหนึ่ง ที่สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงตรัสไว้เป็นบุคคลาธิษฐานว่า อตฺตญฺญู ผู้เจียมตนเป็นประเภทธรรมาธิษฐานว่า อตฺตญฺญุตา ความเป็นผู้เจียมตัวเป็นปฏิปทาชอบทั้งทางโลก และทางธรรม บุคคลผู้มีชาติ ยศ สกุล บรรดาศักดิ์ เพียงใด ก็สงวนตัว ระวังตัว ประพฤติพอเหมาะพอสมเพียงนั้น นี้เป็นปฏิปทาทางโลก เมื่อตั้งอยู่ในวัฑฒิธรรมทั้ง ๕ มีศรัทธาเป็นต้น ยิ่งหย่อนอย่างไร ก็แสดงอาการให้ปรากฏตามเป็นจริงอย่างนั้น นี้จัดเป็นปฏิปทาทางธรรมฯ แท้จริงวัฑฒิธรรมทั้ง ๕ มีศรัทธาเป็นต้น มีในสตรีผู้ใด สตรีผู้นั้น ก็ชื่อว่าเป็นผู้มีศีล ใกล้พระรัตนตรัยด้วยน้ำใจถือเอาแก่นสารแห่งตนซึ่งหาแก่นสารมิได้ ต้องตามพุทธภาษิตว่า

สทฺธาย สีเลน จ ยา ปวฑฺฒติ
ปญฺญาย จาเคน สุเตน จูภยํ
สา ทาทิสี สีลวตี อุปาสิกา
อาทียติ สารมิเธว อตฺตโน

ความว่าสตรีผู้เจริญ ศรัทธา ศีล ปัญญา จาคะ สุตะ ปรากอบด้วยศีลาจารวัตร มีจริยาสมบัติที่ไม่แปรผันเป็นอุบาสิกาเชื่อมั่นในคุณพระรัตนตรัยย่อมยึดไว้ได้ ซึ่งสาระแห่งตนในโลกนี้ ฯ

พระพุทธภาษิตนี้ทรงแสดงว่าบุคคลจะทำตนให้เป็นแก่นสารได้ก็ด้วยสามารถที่มาตั้งตนไว้ในวัฑฒิธรรม ๕ ประการ มีศรัทธาเป็นต้น ความเชื่อประกอบด้วยเหตุผลในสิ่งที่ควรเชื่อ เชื่อว่าศรัทธา มีวิภาคตามวัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งความเชื่อเป็น ๔ ประการคือ กัมมสัทธา เชื่อกรรม วิปากสัทธา เชื่อผลแห่งกรรม กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์เป็นผู้มีกรรมเป็นของ ๆ ตน ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตเจ้า

สิ่งที่สัตว์ทำสำเร็จด้วยเจตนาเป็นประธาน ชื่อว่ากรรม ต่างโดยอาการที่ทำเป็น ๓ คือ ทำด้วยกายเรียกว่า กายกรรม ทำด้วยวาจา เรียกว่าวจีกรรม ทำด้วยใจ เรียกว่า มโนกรรม ส่วนที่มีมูลมาแต่ อโลภะ อโทสะ อโมหะ จัดเป็นกุศลกรรม เป็นฝ่ายที่ดี ส่วนที่มีมูลมาแต่ โลภะ โทสะ โมหะ จัดเป็นอกุศลกรรม เป็นฝ่ายที่ชั่ว กุศลกรรมและอกุศลกรรม ๒ ประการนี้ เป็นเหตุแห่งความสุขและความทุกข์ บุคคลจะมีความสุขและความทุกข์อย่างไร ย่อมเป็นไปด้วยอำนาจของกรรม ๒ ประการนี้เท่านั้น สมด้วยวจนประพันธ์พุทธภาษิตว่า

อตฺตนาว กตํ ปาปํ อตฺตนา สงฺกิลิสฺสติ
อตฺตนา อกตํ ปาปํ อตฺตนาว วิสุชฺฌติ
สุทฺธิ อสุทฺธิ ปจฺจตฺตํ นาญฺโญ อญฺญํ วิโสธเย

ความว่า ทำชั่วด้วยตนเอง ย่อมเศร้าหมองด้วยตนเอง ไม่ทำชั่วด้วยตนเอง ย่อมบริสุทธิ์ด้วยตนเอง ความบริสุทธิ์และความไม่บริสุทธิ์เป็นของเฉพาะตน คนอื่นจะพึงทำคนอื่นให้บริสุทธิ์ไม่ได้ ดังนี้การหยั่งรู้ด้วยปรีชาว่า ทำอย่างไรไม่ดี ตลอดจนรู้ว่าทำอย่างนี้ ๆ แล้วย่อมจะได้รับผลอย่างนั้น ๆ อนุวัตรตามมูลเหตุแล้วเชื่อลง นี้ชื่อว่า กัมมสัทธา เชื่อกรรม

ผลของกรรมชื่อว่า วิบาก วิบากนั้นย่อมมีดีมีชั่ว เช่นเดียวกับกรรม กรรมดีวิบากก็ย่อมดี กรรมชั่ววิบากก็ย่อมชั่ว ความหยั่งรู้วิบากสาวเข้าไปหาต้นเหตุว่า มีมูลมาแต่กรรมอย่างนั้น ๆ เหมือนแพทย์เห็นโรคแล้วรู้สมุฏฐานของโรค นี้ชื่อว่า วิปากสัทธา เชื่อผลแห่งกรรม เหล่าสัตว์ผู้เกิดมาในโลกทั้งมวลล้วนตกอยู่ในอำนาจของกรรมทั้งสิ้น กรรมย่อมจำแนกให้เป็นผู้ปราณีตแลเลวทรามต่าง ๆ กัน เมื่อทำกรรมอันใดลงไปด้วยกาย วาจา ใจ ก็จำต้องเสวยผลของกรรมนั้น ทำดีก็ได้เสวยผลดี ทำชั่วก็ได้เสวยผลชั่วความหยั่งทราบดังนี้แล้วเชื่อลง ชื่อว่า กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์เป็นผู้มีกรรมเป็นของ ๆ ตน

ความหยั่งเห็นคุณของพระพุทธเจ้า พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์แล้วน้อมใจเชื่อลงในพระคุณนั้น ๆ นี้ชื่อ ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตเจ้า

ศรัทธามีลักษณะและประเภทดังพรรณนามานี้มีอยู่ในจิตใจของผู้ใด ย่อมทำให้ผู้นั้นมีใจหนักแน่นมั่นคงในกิจที่จะพึงทำไม่โลเลมักง่ายสามารถกำจัดเสียซึ่งอันตราย คือความไม่เชื่อถือและความเคลือบแคลงสงสัย อันเป็นปัจจัยให้ท้อแท้ต่อกิจการ พยุงจิตให้อาจหาญมุ่งความสำเร็จแห่งการงานเป็นเบื้องหน้าต้องตามพุทธภาษิตว่า "สทฺธา สาธุ ปติฏฺฐิตา" ศรัทธาตั้งมั่นแล้ว ย่อมยังประโยชน์ให้สำเร็จ "สทฺธีธ วิตฺตํ ปุริสสฺส เสฏฺฐํ" ศรัทธาเป็นทรัพย์เครื่องปลื้มใจของหญิงชายในโลกนี้ "สทฺธาย ตรติ โอฆํ" บุคคลย่อมข้ามโอฆกันดารได้ด้วยศรัทธาดังนี้จัดเป็นอนุสาสนีประการต้น ๆ การรักษากายวาจาให้เรียบร้อยมีมรรยาทดีงามปราศจากโทษอันบัณฑิตจะพึงติเตียนชื่อว่าศีล ศีลนี้ที่บุคคลรับรักษาไว้ด้วยความสำนึกย่อมเป็นเครื่องกันกิเลสอันเกิดขึ้นทางกายวาจาเป็นปฏิปทาของสัปปุริสชน ทำบุคคลให้มีความประพฤติปราณีตสุขุมขึ้น เป็นที่นิยมของคนทุกชั้น

เป็นมิ่งขวัญของผู้มีศีลเอง ทำให้สง่างามไม่เลือกวัยและกาลเวลาสมด้วยพุทธภาษิตว่า "สีลํ ยาว ชรา สาธุ" ศีลยังประโยชน์ให้สำเร็จตราบเท่าชรา อนึ่งสมเด็จพระบรมศาสดาทรงยกย่องว่าเป็นยอดแห่งคันธชาติทั้งหลาย ต้องตามนัยพุทธภาษิตว่า

จนฺทนํ ตครํ วาปิ อุปฺปลํ อถ วสฺสิกี
เอเตสํ คนฺธชาตานํ สีลคนฺโธ อนุตฺตโร

จันทน์ก็ดี กฤษณาก็ดี อุบลก็ดี มะลิก็ดี แม้จะมีกลิ่นหอมปานใด กลิ่นแห่งศีลก็ยังหอมประเสริฐกว่าคันธชาติเหล่านี้ ศีลนี้แม้จะเป็นธรรมจริยาเพียงทางกาย และวาจาก็เป็นปฏิปทาอบรมใจให้ดำรงอยู่ในคุณงามความดีจัดเป็นอนุสาสนีประการที่สอง

ปรีชาที่รอบรู้ ชื่อปัญญา คุณนี้ถ้ามีอยู่ในผู้ใดย่อมเป็นปัจจัยให้ผู้นั้นรู้จักหลีกเลี่ยงเหตุแห่งความเสื่อม และดำเนินตนขึ้นสู่ความเจริญ ยังประโยชน์ตนและประโยชน์ท่านให้สำเร็จบริบูรณ์ได้ด้วยกำลังความปรีชาสามารถ แม้จะประสพภัยที่น่าหวาดหวั่น ก็สามารถหาอุบายป้องกันไว้ได้ มิต้องให้ตนได้รับความเดือดร้อน ดังอุธาหรณ์ว่า มีวานรตัวหนึ่งซึ่งท่านกล่าวเป็นพระโพธิสัตว์ บิดาใช้ให้ไปเก็บดอกบัวในสระแห่งหนึ่ง สระนั้นมียักษ์รักษา ใครล่วงล้ำเข้าไปในอาณาเขต ก็จับกินเป็นอาหาร วานรนั้นไปถึงสระ ไม่ผลุนผลันพลันด่วนลงสระทีเดียวพิจารณาดูจนรอบตามขอบสระ เห็นแต่รอยเท้าลง มิได้เห็นรอยเท้าขึ้นก็ทราบได้ด้วยปรีชาของตนเองว่าสระนี้มียักษ์รักษาหวงแหนจะไม่ลงไปในสระแต่จะเอาดอกบัวให้ได้ พญาวานรยืนอยู่ในที่แห้งแล้วกระโดดพุ่งตัวไปฝั่งข้างโน้น เวลาที่กระโดดผ่านไปก็หักดอกบัวที่ขึ้นพ้นน้ำติดมือไปได้เที่ยวละ ๒ ดอก โดดกลับมาหักได้อีก ๒ ดอก โดยนัยนี้ หักดอกบัวได้เป็นกองทั้งสองฝั่งทั้งไม่ต้องล่วงล้ำอาณาเขตของยักษ์ด้วย ยักษ์เห็นวานรมีปัญญาน่าอัศจรรย์เช่นนั้น จึงแหวกน้ำขึ้นมากแล้วกล่าวเป็นคาถาชมเชยว่า

ยสฺเสเต จ ตโย ธมฺมา วานรินฺท ยถา ตว
ทกฺขิยํ สูริยํ ปญฺญา ทิฏฺฐึ โส อติวตฺตติ

ดูก่อนวานรินท์ ได้มีธรรม ๓ อย่างเหล่านี้ คือความขยัน ความกล้าหาญ และปัญญาอย่างท่าน ผู้นั้นย่อมล่วงข้าศึกศัตรูได้ นี่แสดงว่าผู้มีปัญญา ย่อมรู้จักรักษาตนให้รอดพ้นอันตรายได้เป็นอย่างดี เหตุนั้น สมเด็จพระมหามุนีสุคตเจ้า จึงตรัสว่า "ปญฺญา เจนํ ปสาสติ" ปัญญาย่อมปกครองบุรุษไว้ได้ ดังนี้ จัดเป็นอนุสาสนีประการที่สาม

การสละให้ปันสิ่งของ ๆ ตนเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ชื่อว่า จาคะ คุณข้อนี้นับว่าเป็นสำคัญในอันที่จะกำจัดมัจฉริยธรรมและความโลภ อันเป็นศัตรูภายในให้ห่างไกล ทำบุคคลให้มีอัธยาศัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่กันและกัน ปลูกความสามัคคีไมตรีจิตให้สนิทสนมเป็นที่นิยมของบุคคลทั่วไป สมตามนัยพุทธภาษิตว่า "ททํ มิตฺตานิ คนฺถติ" ผู้ให้ย่อมผูกไมตรีไว้ได้ ดังนี้ จาคะนี้ เป็นวิถีหิตะจริยาสัมมาปฏิบัติอันบัณฑิตบำเพ็ญโดยสมควรแก่กำลังความสามารถของตน เป็นอุบายโกศลแห่งการบริโภคโภคะทรัพย์สมบัติ จัดเป็นอนุสาสนีประการที่ สี่

การฟังรวมทั้งการศึกษาและการอ่าน ชื่อว่า สุตะ คุณข้อนี้เป็นสำคัญในการเพาะความคิดอ่านให้กว้างขวาง เป็นทางเจริญแห่งปัญญา ความรู้และความฉลาด สามารถประกอบกิจที่ปราศจากโทษเป็นหิตานุหิตประโยชน์แก่ตนแก่ท่าน เพราะอาศัยความรู้นั้นเป็นเค้ามูล เป็นการอนุกูลแก่สัมมาปฏิบัติ จัดว่าให้เกิดผลถึง ๕ ประการ ตามที่ท่านแสดงไว้ ๑ ผู้ฟังย่อมได้ฟังสิ่งซึ่งตนยังไม่เคยฟัง ๆสิ่งใดที่เคยฟังแล้ว แต่ยังไม่เข้าใจชัดย่อมเข้าใจสิ่งนั้นชัด ๓ กำจัดความสงสัยเสียได้ ๔ ทำความเห็นให้ถูกต้อง ๕ จิตของผู้ฟังย่อมผ่องใส นอกจากนี้ สุตะ ยังเป็นคุณอันสำคัญ อีกประการหนึ่ง ซึ่งทำบุคคลผู้สนใจฟังให้เป็นบัณฑิตองอาจกล้าหาญในการเข้าสู่สมาคมทั่วไป จัดเข้าในอนุสาสนี ข้อที่ห้า

วัฑฒิธรรมทั้ง ๕ ดังวิสัชชนามานี้ เป็นสารธรรมคือธรรมที่เป็นแก่นสาร ผู้ที่เจริญด้วยธรรม ๕ ประการนี้ ชื่อว่าถือไว้ได้ซึ่งแก่นแห่งตน กล่าวคือทำประโยชน์แก่ตนด้วยแก่สาธารณประโยชน์ด้วย คุณหญิงช้อย นายกนรชน (ช้อย ปริยานนท์) เป็นผู้เจริญแล้วด้วยวัฑฒิธรรมนั้นๆ และเป็นหญิงซึ่งมีอัตตัญญุตาคือรู้ตัวอยู่เสมอบำเพ็ญตนให้มีคุณสมบัติยิ่งขึ้น ตามความสามารถจนถึงที่สุดแห่งอายุขัย จึงเป็นผู้ชื่อว่าสว่างมาสว่างไป ต้องตามพุทธานุศาสน์ ที่ทรงสั่งสอนเวนัยสัตว์โดยนิเทศวาร จะกล่าวโดยสรุป หมายความว่าคนมีบุพเพกตปุญญตา คือความดีที่ได้ทำไว้ในชาติก่อน รู้ตัวแล้วไม่ประมาทในชาตินี้ ประพฤติสุจริตให้ครบไตรทวาร แม้จากโลกนี้ไปก็เชื่อได้ว่าไปดี ได้ในคำ "โชติ โชติ ปรายนา" สว่างมาสว่างไป จัดว่าผู้เช่นนั้นเป็นผู้มีบุญบารมีได้สั่งสมไว้มาให้ผลในปัจจุบัน เมื่อนึกถึงว่าเรามีบุญได้กระทำไว้แล้วใจก็เบิกบานสมด้วยประพันธ์พุทธภาษิตที่ได้อุเทศไว้ในเบื้องต้นว่า

อิธ นนฺทติ เปจฺจนนฺทติ

บุคคลมีบุญได้บำเพ็ญไว้แล้ว ย่อมเพลิดเพลินในโลกนี้ ละโลกนี้ไปแล้ว ก็ย่อมเพลินอีก

กตปุญฺโญ อุภยตฺถ นนฺทติ

เป็นอันว่าผู้มีบุญได้ทำไว้แล้วย่อมเพลิดเพลินในโลกทั้ง ๒ คือ โลกนี้และโลกหน้าสำนึกอีก

ปุญฺญํ เม กตนฺติ นนฺทติ

บุญอันเราได้บำเพ็ญแล้ว

ภิยฺโย นนฺทติ สุคตึ คโต

ไปสู่สุคติแล้ว ย่อมเพลิดเพลินยิ่งขึ้นไป ดังนี้ ฯ

ก็คำว่า บุญ ๆ ในบทว่า กตปุญฺโญ ผู้มีบุญอันได้ทำไว้แล้ว ในพระพุทธภาษิตนี้ มีอรรถที่จะพึงจำแนกได้หลายประการ เมื่อว่าตามบุญกิริยาวัตถุก็มี ๓ ประการ คือ ที่สำเร็จด้วยเจตนาเป็นเหตุสละให้ซึ่งไทยธรรม ชื่อว่า ทานมัยบุญกิริยาวัตถุ ที่สำเร็จแล้วด้วยการสำรวมกายวาจาให้เรียบร้อย ชื่อว่า สีลมัยบุญกิริยาวัตถุ ที่สำเร็จด้วยการทำจิตให้สงบด้วยสมถะธรรมหรือวิปัสสนาธรรม ชื่อว่า ภาวนามัยบุญกิริยาวัตถุ จริงอยู่บุคคลที่ประพฤติ กาย วาจา ใจ อาศัยอกุศลมูลทั้ง ๓ คือ โลภะ โทสะ โมหะ หรือแต่อย่างใดอย่างหนึ่ง บาปอกุศลที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้น จะทำอะไร พูดอะไร คิดอะไร ก็ล้วนแต่เป็นบาปหยาบช้าไปทุกประการ ย่อมให้ผลคือ ความทุกข์ ต้องเสื่อมลาภ เสื่อมยศ ถูกนินทา เป็นอนิฏฐารมณ์ทั้งสิ้น ฯ ก็เมื่อบุคคลมาประพฤติ กาย วาจา ใจ อาศัย กุศลมูลทั้ง ๓ คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ หรือแต่อย่างหนึ่งอย่างใดกุศลที่ยังไม่เกิดก็เกิดขึ้นแล้วก็เจริญไพบูลย์ จะทำอะไร พูดอะไร คิดอะไร ก็ล้วนเป็นเป็นบุญกุศลทุกอย่าง ฯ บุญนี้ ที่บุคคลได้บำเพ็ญไว้แล้ว เป็นเหตุให้ได้ชื่อว่า เป็นผู้มีบุญได้ทำไว้แล้ว มีผลเป็นอิฏฐารมณ์ทั้งสิ้น ทั้งจักไม่เดือดร้อนในภายหลัง ด้วยประการฉะนี้.

พิมพ์ที่โรงพิมพ์วิทยานุกูล 104 ซอยสำราญราษฎร์ ถนนมหาไชย กรุงเทพมหานคร
นายวิทย์ วิทยานุกูลกิจ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา โทร. 2210608